

Vári Attila

Szomorú hold

Vonatozol. Már késő délután van, de még elég világosság ahhoz, hogy beleolvashass jegyzeteidbe. A szász falvak látványa nem köt le, ódon és elhagyatott valamennyi, szinte semmit sem változtak nagyapád ifjúsága óta, a hetven év alatt, s így, az ő meséi miatt, nem nehéz elképzelni azt, ahogy az erdélyi szászok élhettek valaha.

Értük, a szászok miatt vállaltad ezt az utat, de főképpen nagyapád emléke, végtelenített történetei is kényszerítenek.

Nagyapád úgy óvta kamaszkori barátja, Frieder Knopp emlékét, ahogy csak féltett titkait, mások számára értéktelen, s mégis dugdosott emléktárgyait szokta őrizgetni az ember.

Talán másnak soha, csak neked mesélt róla, szabatosan és szabadosan, abban reménykedhetett (négyéves lehettél, amikor elkezdte azt a hosszú monológot), hogy egyetlen szót sem érthetsz azokból a hihetetlen eseményekből, amelyeket együtt éltek át valaha, s így, az indián-vérszerződés is megerősített barátságuk történéseit amolyan vénemberes hangos gondolkodásnak tekinted majd.

Frieder Knopp csaknem negyven évig élt, állampolgárság nélküli senkiként, szökevényként, önkéntes rabként, szülőháza padlásán, de ezekről a háború utáni esztendőkről nem mesélhetett neked nagyapád. Csupán halála előtt néhány héttel hallhatott arról az esetről, ami a messzi erdélyi Szászföldön történt. Ez pontosan azokban a napokban lehetett, amikor a halálra készülve nem volt már arra sem ereje, hogy kikeljen az ágyból, de megesketett, hogy utánajársz a történetnek.

A nap java részét átaludta, s mintha semmi más nem történt volna élete nyolcvan esztendeje alatt, ha ébren volt, akkor is közös gyermekkorukra emlékezett folytonosan. Azokra az évekre, amikor valahol messze már folyt a második világháború, de őket, azokban a kezdeti években, elkerülte a világméretű felfordulás, aminek éppen csak a szele érte el az általa a béke szigeteként fölmagasztalt erdélyi szász falut. Érkeztek ugyan haza néha frontharcos szabadságos katonák a faluba, olykor egy-egy sebesült is, de történeteikből hiányzott az igazság. Hősiességükről, rettenthetetlenségükről meséltek a kocsma közönségének.

Nagyapád is úgy tett, mintha nem élte volna át besorozott leventeként a fejesztett meneküléssel fölérő visszavonulást.

Neki csak egyetlen történet volt az a négy esztendő, s abba a négy évbe zsugorított történelembe csak ketten fértek el: Frieder és Ő, Ő és Frieder.

Nem nézett a szemedbe ilyenkor, s talán beszédnek sem lehetett nevezni azt a dörmögő pusmogást, amelyben szinte nem is esett szó másról, mint azokról az esztendőkről, amelyeket a második világháború előtt és alatt az észak-erdélyi faluban töltött, bár ez a helymeghatározás így nem egészen pontos.

Valójában szó sem volt a folyó kiszélesedő árterén emberi településről.

Az állomás még csak térképen létezett, ahová dédapádat a bécsi döntés után helyezték, amikor Hitler és Mussolini jóvoltából Erdély északi része ismét magyar fennhatóság alá került, s a kinevezett személyzet dolga a félévnyi barakklet alatt abból állt, hogy a majdani nyomvonal mellé fölállított távíróvezeték segítségével, a vasúti pálya építésének ideje alatt, napi jelentéseket küldjön a munkálatokról.

Falu sem volt a közvetlen szomszédságban, csak a fémtestű komp jelezte, hogy valahol lenniük kell településeknek is.

A folyó katlanszerű szorosát harántvölgyek kísérték, s az egyikben, jól elbújva a kandi tekintetek elől, egy szakadékos partokkal, a domboldalakat csipkéző teraszaival, s a községet körülvevő szántók és rétek lapályos kaszálóival tarkított medence alján húzódott meg a szász község, Frieder Knopp faluja.

Zsáktelepülés volt, s az egyetlen kövezet nélküli útja éppen ahhoz a láncos komphoz vezetett, aminek helyére az új vasúti híd került a tervek szerint. Arra a rétre pedig, ahol a környék falvai a tavaszi nagy baromvásárokat szokták tartani, fűtőházat, mozdonyforgatót építettek.

Előbb csak kubikusok, vasúti krampácsolók serénykedtek, de aztán a befejezéshez már civil ruhás, kabátjukon sárga hatágú csillagot viselő embereket is hoztak, akik többnyire gyenge fizikumú értelmiségiek voltak, s nem nagyon pótolták a frontra vezényelt vasúti pályamunkásokat.

Dédapád erdélyi volt, egészen pontosan a Székelyföldön született, de az első világháború után, amelyet főhadnagyként fejezett be, nem tért haza a románok által elfoglalt szülőföldjére.

Az osztrák határ mellett telepedett le, s mert a megcsonkított országban százezrek kényszerültek az új határok túloldaláról menekülve évekig vagonokban lakni, ő jogászdiplomáját s egy székelyföldi kisváros közigazgatásában főjegyzőként szerzett tapasztalatait föladva, egy tisztára segítségével, a vasútnál helyezkedett el.

Végigjárva a számárlétrát: fékezést, váltókezelést, tolatásvezetést, forgalmiságot, s már állomásfőnöki vizsgát is tett a nyugati végeken, amikor 1940-ben, az országgyarapítás napjaiban, saját kérésére került az akkor még csak térképen létező állomásra. A sebtében tervezett vasútvonal tette megközelíthetővé, az új határ által szétszabdalt erdélyi hálózat miatt, az összeköttetés nélkül maradt Székelyföldet az anyaországgal.

Nagyapád szerint a kátránnyal telített talpfák szaga olyan függőséget alakított ki dédapádnál, hogy nem fogadta el a sokkal magasabb fizetéssel járó kereskedelmi tanácsosi állást, s az üzletigazgatósági iroda helyett választotta azt a félig nomád életet.

Suvadásos mezősegi dombok között jelölték ki a majdani állomás helyét. A legközelebbi település, órányi járásra, a német nevű zsákfalu volt Frieder faluja.

A szászok lakta nagyközség láthatatlan volt a vasútról, elbújt a szőlőhegyekkel, erdőkkel kerített katlanban. Úgy elrejtőzött a világ elől, hogy sejteni sem

lehetett létét, s a házakat védő ódon várfalakon kívül a sziklaszorossá keskenyedő patakvölgy bejárata előretolt védelmi állásként őrizte évszázadok óta, s nemcsak fizikai létében, de vigyázta, oltalmazta nyelvét, szokásait is.

Dédapád vitte a családját is, ahogy ő nevezte, a „sátorozáshoz”. Nagyapád tizenkét évesen költözött oda, 1940 októberének végén, s éppen a tizenhatot töltötte volna 44-ben, amikor végleg elkerültek onnan, de mintha semmi más nem történt volna nyolcvanéves koráig vele, egész életében arról a varázslatos világról mesélt neked.

Amikor megjelentek első írásaid, s miattuk, a tényfeltárónak nevezett riportjaid miatt, egyetemista korodban kerültél az országos napilap szerkesztőségébe, akkor nagyapád szívedre kötötte, hogy járj utána Frieder Knopp háború utáni életének.

Hatéves voltál a rendszerváltás évében, s felnőttként, a huszonegyedik században, számodra szinte hihetetlennek tűnt, hogy nagyapád nemzedéke nem utazhatott szabadon. Ő, amikor pedig már megtehetette volna, a kilencvenes években sem tért vissza soha álmai színhelyére, az állomásba és a szászok nélkül maradt faluba.

Állandóan arról a világról beszélt, de a székely körvasút olyan értelmezhetetlen fogalom volt számodra, nagyapád elnagyolt történetei miatt, hiszen az *állomás*, a *szénkőnyha*, a *fűtőház* éppen csak úgy szerepelt, valamiféle díszítő jelzőként, mint a többi töltelékszó. Mint az *irgum-burgum*, a bakarasznai emberke, az óperenciás tenger, vagy az, hogy Hencidától Bonchidáig folyt a bor.

Vénember meséje – gondoltad.

Vénember meséje lehet az, gondoltad, hogy egy néhány soros újsághírből, amely arról tudósított, hogy egy szász hadifogolyról, aki a németországi szabadulási végcél elől megszökve, negyven évig bujkált egy nevenincs szász romfaluban, nagyapád biztosan állította, hogy ilyen kitartó, ennyire konok csak Frieder Knopp lehetett.

Mese volt számodra mindez. Senki sem hitt neki.

Te is csak halála után, a hagyatékból előkerült iskolásfüzetbe hevenyészve vezetett, naplószerű bejegyzések miatt szántad rá magad arra az első szászföldi utazásra.

Napló volt és még valami.

Indián szavak szótára Ugró Medve és Villámló Farkas nyelvén – ez volt agyoncirkalmazott gót betűkkel, németül, az első oldalára írva.

Két körbevágott igazolványképet ragasztottak a fedőlap belső oldalára, nagyapád és Frieder lehetett azon a kékeszürkén felismerhetetlenségig megkopott, sárgásodó fotón. Talán a hitlerjugend- s a leventeigazolványhoz készülhettek a fényképek, de kicakkozták a hajukat, hogy fejükre, mintha glória lenne, felkerülhessen a színes ceruzával utólag rajzolt tolldísz.

Negyven év egy padláson?

Riport, de inkább riportregény témát láttál abban a hajdani világban, s hogy az elmenekült szászok miatt, nagyapád meséiben inkább csak díszletként létező falut valósnak láttathasd, elhatároztad, hogy körülnézel a romossá tett, lelakott faluban. Az volt első erdélyi utazásod.

Frieder faluja, bár látszólag élő település volt, csak külsőségeiben, maradék házaiban, odvasodó várfalaival emlékeztetett arra a helyre, amiről gyermekkori meséid szóltak.

A négy év alatt, amit nagyapád Erdélyben töltött, néhány alkalommal, talán karácsonykor, húsvétkor járt a székely rokonoknál is, de meséiben nem az igazság, nem is az élet, egyáltalán nem a valóság elevenedett meg. Úgy élt történeteiben az a távoli világ, hogy erdeimálna-illata volt a hegynek, medvék dörmögtek a havasi kaszálók szénacsinaló boronaházai között, s szerinte, ahány kő volt a hegyi pataokban, annyi pisztrángot foghattak volna pusztakézzel, ha a fenyveseket pusztító apácalepke támadása miatti permetezés csermelyeket mérgező vegyszere nem irtotta volna ki a vadvizek élővilágát.

Most oda utazol.

A nemzetközi menetrendet tanulmányoztad, hogy olyan vonatot találj, ami nappal halad át a dél-erdélyi szász vidékeken. Csak nézni akartad őket a vonat ablakából. Nem kívántál Frieder észak-erdélyi faluja után még több elhagyott községet látni.

Megpróbáltál mindenre emlékezni, amit nagyapádtól hallottál, s amikor a jegyzetek mellett már valós képed is volt, igaz, csak amolyan csontváz a történetek színteréről, rászántad magad erre a székelyföldi utazásra.

A témát övező, s azt érthetővé tevő történetek szegénysége volt a mozzgatód, s a szász nagyközség miatt határozta úgy, hogy elutazol a Székelyföldre. Hirtelen jött ez az ötleted, de úgy érezted, hogy ott, ha választ nem is, de megnyugvást találsz arra a rengeteg zaklató kérdésre, amit nagyapád halála miatt nincs kinek föltenned Friederrel kapcsolatban.

Nagyapád halott, s a németországi címről, amit a Vöröskeresztől kaptál, a tizenhat évesen SS-be sorozott Frieder Knopp hajdani hadifogoly után érdeklődvé, hetek óta nem érkezett válaszevél.

Egy hónappal korábban, még a nyár végén, egy egész napot töltöttél abban a valamikori szász községben, Frieder falujában, s számításaid szerint a Székelyföldre sem lesz több időd két napnál. Annyi elég kellene, hogy legyen arra, amit látni szeretnél belőle. Jelzőkre, hasonlatokra, metaforákra, irodalmi segédeszközök elemeire volna szükséged, olyasmire, amit egyetlen nap alatt talán össze is szedhettél volna ott.

Első benyomás.

Nagyapád azt szokta mondani, hogy minden, amit az első élmények követnek, olyan művi, mint a műtavacska műszigetének viaszból készült műtavirózsaí.

Kiválasztottál egy isten háta mögötti székely falut, abban a reményben, hogy ott talán visszaköszönhet rád az erdélyi múlt. A lexikon szerint lakosságának 96%-a magyar.

Szinte hinni sem akartál a fülednek, hogy a felszálló utasok, rögtön, ahogy elhagyátok a magyar határt, már nem tudtak egyetlen szót sem magyarul.

Nézed a vonat mellett elsuhanó tájat, az őszi naplementében olyan kopár és sivár, mint egy kiürített lakás, ahol csak kopásnyomok, porból rajzolt alakzatok jelzik a bútorok, festmények helyét.

Néhány napja, ez előtt az utazás előtt, még kipróbáltad azt a készüléket, amiről nagyapád mesélt, s elképzelted, hogy te vagy Frieder Knopp, nagyapa kamaszkori barátja, s szádban a nádszállal, hogy lélegezni tudj, alábuksz a faluszéli kenderáztató békanyálas, bűdös vizében. Alábuksz, ahogy ők tették, hogy ezzel a kezdetleges periszkóppal leshessék a szőlődombon ostorával nagyokat cserdítő, seregélyeket riasztó hegypásztort, hogy aztán abban a percben, amikor már jó távol van az érett fürtöket dajkáló teraszoktól, degeszre zabálhassák magukat.

Három kályhacső, abból az egyik egyenes, a másik kettő amolyan könyökső, s rakott szoknyás redőzetei közé ragasztottad a két tükröt, aztán az úszómedencében ki is próbáltad.

Az egyik tükör a felszín alatt, a másik a levegőben, s a fénytörés miatt, amit a csőbe kerülő víz okoz, úgy hullámozott a látvány, mint hajdanában a nyári mozi-ban a film, amikor a hirtelen jött vihar miatt kiszakadt keretéből a vetítővászon.

Annak a hajdani szász falunak a valós életét szeretnéd látni, Frieder faluját, de a saroklátó, ahogy nagyapád nevezte ezt az első világháborús lövészárkokban kikísérletezett kezdetleges készüléket, nem alkalmas arra, hogy visszapergesse az időt. Pedig azt szeretnéd, hogy hallhasd a kolompolva hazatérő csordát, a libalegelőről hatalmas szárnycsapásokkal a falu felé evező gúnár vezette csapat gágogását. Nem hallhatod az acélabronccsal, ráffal megerősített, ökör vontatta szekerek kerekének zötykölődését sem, de amit mindenekelőtt szeretnél hallani, azt semmilyen távolba látó gépezet sem hozhatja vissza. Már soha többé nem hallhatod anyanyelvükön beszélni Frieder Knopp falutársait, a szászokat. Őket, akik a Harmadik Birodalomban kiképzett vezetőik miatt, Hitler diadalának tetőfokán, ideig-óráig a náci eszmék hívei voltak, ha nem is mindannyian, de annyi szent, hogy mindenképpen a náci áldozatai ők is. Ők, az észak-erdélyi szászok, akik berlini parancsra, kényszerből hagyták el mindörökké falvaikat, amikor megközelítette vidéküket a front.

Azért határozta el ezt a székelyföldi utazást, mert úgy érezted, hogy különben nem tudsz megbirkózni a nagyapád meséiben élő, láthatatlanságában is valós anyaggal. Mert hiányzanak az ízek, zamatok.

Szinte folyamatosan vizslattad a Frieder falujáról készült képeket. Emlékezetből ráírtad a panorámafénykép házaira a hajdani lakók neveit, természetesen csak azokat, akik nagyapád meséiből meglevenedtek.

A templomtoronyból lefényképeztél mindent, amikor a falujában jártál, aztán otthon, Pesten, addig-addig vagdostál, ragasztgattál, mígnem összeállt a házak madártávlati képe. De a teljességre törekvő, darabjaiból összeragasztott fotó nem árult el semmit abból, ami valaha a falak között, a tetők védelme alatt, az emberek között, az otthonokban történhetett.

Tisztában vagy azzal, hogy más életminőségűek voltak a székelyek falvai, de valós falusi életet látni most mégis odamész.

– Ersatz – hallod is szinte nagyapád hangját. Azt a német szót, amivel az eredetit tökéletlenül helyettesítő dolgokkal szembeni megvetését fejezte ki, s amit abból a kamaszkori világából hozott, ahol a kávépótló, szappanpótló, cukorpótló, étolajpótló olyan köznapi kifejezés volt valaha, s annyira a minősíthetetlen, a fogyasztásra is alkalmatlant jelezte, hogy az öregnek szavajárása lett.

- Igazat mondtam, nagyapa! – mentegetőztél, amikor füllentésen ért.
- Persze, persze, ez csak amolyan igazság-ersatz volt ugye?

A vonat hirtelen fékez, s öledből lecsúszva, mint valami népgyűlés röpcédulái, beterítik a füle padlóját a Frieder önkéntes rabságáról készülő riportregény kéziratának lapjai.

Szétszedted a terjedelmes anyagot, kihúztad az irattartó fémsínjét, s Isten, mint-ha azt akarta volna, hogy ne legyen időrendisége az elbeszélésnek, amit pedig kínosan igyekeztél betartani, most, mint a jól megkevert kártyalapok, összeviessza kavarodtak, külön életet kezdtek a bajosan megszerkesztett fejezetek.

Napok óta pihentetted a munkát, volt elég dolgod a szerkesztőségben is, s most, friss szemmel, szűrőpróbaként fürkészted mondataidat. A lyukakat kerestél a leírásaidban, a meddő, hús és ízületek nélküli tetszhalott szövegeket, hogy a Székelyföldön ellesett életképekkel, valóságmorzsákkal mozgásba hozhasd, s velük temethesd majd be a hiány kátyúút a nevenincs holdbéli szász falu megértéséhez vezető utadon.

Nem a Friederről, a nagyapád negyven évig bujkáló szász barátjáról, a riport tulajdonképpeni hősről szóló részt nézegetted. Nem ezt a részt lapozgattad éppen. Őt amúgy sem tudnád másként láttatni, mint amilyennek nagyapád meséiből unos-untalan eléd áll. Ő, ha csak kamaszként is, de nagyapád miatt nem lett szög-re akasztott marionettbábu a leírásaidban. Az örökön borzas fejet szinte látod is, a jobbról balra elválasztott, hitlerfrizurás szöghajat is, ami sehogyan sem akart megállni a feje tetején lévő forgó miatt, s amit előbb tojásfehérjével, aztán szappannal akart legyőzni.

– Egy nyári zápor az erdő szélén ért minket, s a szappanos lé belefolyt Frieder szemébe. Úgy csípte szegényt, hogy vinnyogott a fájdalomtól. Nem is támogatam, hanem a hátamon vittem hazáig, mint egy lábatlan vakot, s mert nagyon szeretett volna olyan frizurát, mint amilyen Hitleré volt, fenyőgyantával is próbálkozott, aminek az lett a vége, hogy változatos módszerekkel kínozták le azt a ragacsot a fejről. Égették izzó gyertyánággal is, borotvával vágták az összetapadt haját, petróleummal is mosták, birkanyíró ollóval vágták, hogy végül aztán nullásgéppel tisztíthassák le a maradékot, s mert szégyellte a tar koponyáját, de leginkább a még jobban látható elálló füleit, szerzett magának egy történelem előtti korból származó bőrkalapot, olyant, amit a hahnok, a faluőrök viseltek valaha.

Szinte látod is, ahogy nagyapád kopogtat a csontkeményre száradt, zsírtól fényes fejfedőn, ha nem akart hangoskodni, de figyelmeztetni akarta valamire Friedert.

Segesvártól Brassóig, a nemrég még szászok lakta falvakon robog keresztül a vonat. Erődtemplomok, rendezett házsorok húznak el melletted, negyedszázada még német többségű falvak, s ez a szinte már történelmi díszlet arra késztet, hogy még jobban magadba szállj.

Meg lehet-e írni élethűen valamit, ami ennyire közelmúlt, s mégis olyan távoli már, mint a Hold túloldalán adatközlését energiahány miatt véglegesen beszüntető műhold leszálló egysége?

Talán abban reménykedsz, hogy majd a Székelyföld-élmény kilendít, vagy hogy ezeknek az utazás közben madártávlatból elsuhanó, a vonat lassítása miatt

inkább csak elbicegő holt szász falvaknak a látványa is olyasmit hozhat ki belőled, amelynek segítségével felidézhetsz valamit nagyapád véget nem érő meséiből, amitől majd látható és érthetőbb lesz a történeted.

Frieder falujában, még mielőtt szétnézhettél volna az évek óta hatósági pecséttel védett, mégis kifosztott Wächter-házban, a veszélyesen omladozó templomtoronyból panorámaképet készítettél, amely kinagyítva szinte befedte dolgozószobád falát. Aztán, amelyik házat nagyapád meséi alapján azonosítani tudtad, hogy ki lakott benne, arra színes filctollal fölírtad a hajdani gazda nevét. Több mint háromszáz ház és házmaradvány közül csak néhányat tudtál nevekkal megjelölni.

A közel hetven év alatt, 1944 őszétől, azóta, hogy elhagyták a szászok, egyetlen új ház sem épült a faluban, csak annyit változott a látvány, hogy csalánerdővel benőtt, szemétkupacnak tűnő házromok foghíjai vicsorogtak rád fényképezés közben.

Frieder padlásán, a Wächter-ház hatalmas tetőszerkezete alatt, a fosztogatók lábnyomát őrizve, romosabban, mint amilyen az igazi falu volt, megtaláltad a fadarabokból, kukoricacsutkákból felépített makettet, amely arányaiban döbbenetesen tökéletes volt. Kerested, hogy hol lehetett a kiindulópont, azt, hogy honnan kezdte az építkezést, azt, hogy a lépték tökéletességéhez hol van a kulcs, s akkor rájöttél, hogy a kémény közelében van a megoldás.

Úgy tájolta ezt az emlékezéséhez szükséges terepasztalt, hogy a várbástyában szülei által működtetett Tischlerstube, a kocsma legyen fekhelyéhez legközelebb, egészen pontosan, a bástyák között a várfal belső oldalán végigfutó gyilokjáróhoz hasonlóan befedett kuglipálya.

A tér adott, éppen olyan, mint egy fények és színészek nélküli színpad, amely mégis él. A sűgő teszi a dolgát. Nagyapád hangját hallod, s így ez az elpusztult szász község részben megelevenedik.

Ő mindig visszakanyarodott pusztíthatatlan emlékeivel a szászvilágba, arról a hajdan volt faluról mesélt, s bár nem minden története kötődött konkrét, megnevezhető házhoz, felismerhető helyszínhez, de eleinte mégis azt hitted, hogy az is elégséges lesz, amit tőle hallhattál, hogy feltámaszthasd halottaiból Frieder szülőföldjét.

A panorámakép alapján vázlatos rajzot is készítettél. Kockák és nevek, amelyek aztán rákerültek a kérdéses háztetőkre.

Traute Seidler.

Nagyapád és Frieder kamaszkori szerelme. Ehhez a névhez rengeteg felkiáltójelet tettél. Most, a vasúti fülke keskeny asztallapjára könyökölve, félig ökölbe szorítod kezed, s a tenyeredben keletkező üregeren keresztül, mintha kukker lenne, nézed a jelenkori népvándorlás pusztításának nyomait.

A falvak közötti, hajdani komlóültetvények rozsdá rágta acéloszlopai még többségükben állnak, talán kézi vasvágó fűrésszel nem tudták, nem merték kivágni a fémtolvajok őket. Valami kúszónövény lopta rá magát az egyikre, s ezen a tenyér-távcsővön keresztül, a jótékonyan lopakodó este szelet ígérő vörös égboltja miatt, olyan, ahogy a vonat okozta légáramban csapong, mintha lángcsóvát akarna dobni valaki a falura.

Azokon a lapokon, amelyeket újraolvastál volna, s elkeveredtek, éppen nem nagyapád barátságáról írsz, hanem egy asszonyról.

Frabábiról szólnak azok az oldalak.

Frabábiról, a hűségéről, aki nem ment el Nyugatra a többiekkel. Talán később, Frieder hazaérkezése után, már nem is lett volna, ahová elmenjen.

Frieder Knoppról ezeken az oldalakon nincs is egyáltalán szó. Friederről, hazaérkezéséről, a negyven évig szülőháza padlásán bujkáló Friederről, akit tizenhat évesen kényszersoroztak az SS-be, s amikor a róla szóló, ebben a könyv méretűre tervezett riportodban megjelenik a betűkből fölépített színpadon, akkor sorsa beteljesedése miatt a falujáról is mesélsz, ahol lélek sem maradt a berlini kiürítési parancs után. És persze e részek harmadik szereplőjéről, a szülőföldre kitelepesedő padlásról is más oldalakon írsz részletesen.

Néha úgy tűnt neked, hogy csínytevéseikben, nagyapádnak és Friedernek, volt egy harmadik társuk is, egy csitrikorból éppen nővé érő cselédlány, de a négy kamaszévet átfogó időszámítás miatt, a Frabábiként emlegetett lány, egyre érettebb lett, hogy végül már betagozódjon a történet felnőttjeinek sorába.

Frieder érkezése előtt csupán Ő, az az asszony, Frabábi lakta a régiek közül a települést, évekig magányra ítélve. Ő, s aztán később a siserehadként megjelenő s a herdálás tudományából jelesre vizsgázó betelepődők.

Euzébiának hívták az asszonyt, Frieder nagyanyja csak Biának hívta, de nagyapja Frabiának szólította, gúnyolta, a frau és a Bia összevonásából, ami akkor nem is így hangzott. Piá s Frápia, mint ahogy az orvost, Bélgádi urat is Pélkátiként emlegették.

Néha szinte hallottad is, ahogy Frieder nagyapja azt mondja a magyar orvosnak: Natyan körsöl a tyomrom, porszasztoan, mintha mérkes kompát ettem.

Frieder unokahúga, aki éppen csak gagyogott még, de állandóan a lány mellett szeretett lenni, s akinek szoknyájába kapaszkodva tanult meg járni is, ő keresztelte el Bábinak, Frabábinak, s aztán ráragadt ez a név, s ezért Frieder tette a legtöbbet. Előbb csak ezzel csúfolta, aztán, amikor már valami cinkos barátságféle szövődött a fiatal nő s a kamasz fiú között, kitalált egy történetet, s abban egy ögermán istenség feleségévé tette a lányt.

– Frabábi isteni erejével vigyázott arra például, hogy léket ne kapjon a halászok csónakja – mondta neki, s mert gyakran hallották, hogy a néhanapján a kocsmában is kisegítő lányt Frabábinak szólítják a háziak, a falubeliek is kezdték Frabábiként emlegetni a háta mögött, mert szemtől szemben sohasem merték, attól féltek a szászok, hogy az valami Frieder által kitalált csúnyaságot jelenthet magyarul.

Frieder nagyanyja szerződtette a házhoz a lányt, nem azért, mintha valóban segítségre lett volna szüksége. Ha éppen a konyhában találta, átküldte a kocsmába, s ha ott lábatlankodott, ahogy az öregasszony mondta, akkor visszarendelte a konyhába.

– Kedves anyám – mondta neki Frieder édesanyja. – Az lenne a leghelyesebb, ha ezt a lányt odaültetné a tejesköcsög mellé, hogyha nagyon savanyodna a tej, azzal a férifaló tekintetével édesgesse vissza.

Abban reménykedett az öregebbik Frau Knopp, Frieder nagyanyja, hogy agglegény unokatestvérével össze tudja boronálni valahogy, a tört orrú Hannes Gottschlinggal, mert gyűlölte a Brandschokat, márpedig úgy nézett ki a dolog, hogy a szokásjog szerint, Hannes földjei, a legjobbban tartott szőlős, s az egyetlen tagból álló többholdas szántó és kaszáló visszaszáll a felfuvalkodott Brandsch-féle pereputtyra, amennyiben Hannes Gottschling örökös nélkül halna meg.

És Frau Knopp előrelátó öregasszony volt, nagyon is előrelátó, hiszen Hannes még csak a harmincas éveinek végén járt, ahogy mondta: „fél lábbal tipegve a negyvenhez”, s beteg sem volt, veleszületett hibája sem volt. Csak az orra, az arca. Egyedül csak az orra, az arca, s természetesen a beszéde is hibázott, de az nagyon. De arról a kinézetéről egyedül csak ő tehetett. Bikaerős ember volt, s mindig, mindenkivel mindenben fogadni akart, s szétlapított orrát, cakkosra faragott ajkát, az egész eltorzított arcát is annak köszönhetette, hogy fogadott Martin Försterrel, hogy hanyatt fekve, az új kovácsüllőt, ami még nem volt befogatva a tőkébe, ha ráteszik egy vánkosra, s úgy a homlokára, derékból megemelkedve, anélkül, hogy hozzáérne kézzel, áthajítja egy fejbőlintással a lábfején.

Könnyedén vette fel a közel másfél mázsás vasat, a feje fölé is emelte, bizonygatva, hogy nem nagy dolog.

Förster alapos ember volt, előbb lemérte a földön fekvőt a homlokától a lábfejéig, aztán fejét csóválva azt mondta, hogy fogadjon az, aki heréltet akar látni.

– De még a töködig sem biccented el, te istenmarhája – mondta és kiköpött, amit Hannes a megvetés jelének vélt, s anélkül, hogy bármibe is fogadtak volna, hanyatt vágta magát, a lajbijából vánkost csavart a homlokára, s a feje fölé akarta emelni az üllőt.

– Azt csak egy ilyen pogácsahuszar képzei – mondta ki Förster gúnynevét, s emelte volna a homlokára az üllőt.

Vér fröcskölt szerteszét, ahogy az arcára esett az iszonyatos súly, betörte az orrcsontját, felső állkapcsát, s amikor leemelték róla, vért köhögve köpködt ki a fogait. Olyan torz lett az arca, hogy felépülése után nem mertek szembenézni vele az emberek. Az alsó álla emelkedett ki a két fül közötti hegesedett masszából, s a beszédét senki sem értette. Hörgés, nyáladzó loccsanások hallatszottak, ha mondani akart valamit.

Frabábit az öregebbik Frau Knopp ennek az embernek szánta volna, de Frieder apja egyetlen mondattal helyre tette a dolgot.

– Kedves anyám, jól tudja, hogy Hannest már régen kitiltottam innen, hát most meg Biának tiltom meg, hogy kitegye a lábát a házból, aztán csak tessék boronálni azt a házasságot a zárt kapun keresztül.

A nincstelen és mindent felélteni akaró idegen ajkú házfoglalók minderről semmit sem sejtettek.

Bia, Frábia, Frabábi.

Őt sem láthattad soha, mégsem idegenebb számodra Friedernél, s ezt nem csak nagyapád szavainak életet adó ereje teszi, hanem az a tény, hogy a telepések elbeszélésében, már azéban a néhány emberében, aki román tolmácsodon keresztül szóba állt veled a hajdani szász faluban, mint valami történelem előtti lény, de inkább eredetmondai őspanya jelent meg. Otthon, a házban és az udvaron, vásá-

ri kékfestők sátrából, még a béke éveiben beszerzett olcsó anyagokból házilag összefércelt zsákszerű ruhákban látták azok, akik belestek a várkapuszerű bejárat résein, de minden vasárnap elment a hívek nélkül maradt templomba, s ilyenkor, nyaranta népviseletben, a szász asszonyok megmentett, fényűzően díszített ruháiban, s télen a nyakánál hatalmas ezüstcsattal összefogott hímzett bundáikban láthatták. És valóban a szász asszonyok ruháit viselte. Sorról sorra mindenikét. Azokat a drága kelméből készült, nemzedékről nemzedékre örökített rokolyákat, pruszklikokat, mellényeket vette fel, amelyekből egész raktárra valót szedett össze az elhagyott házak ruhásládáiból.

Selyembrokát és holland posztó súlya alatt látod vonulni a templom felé. A hímzett főkötő hátán csapongó pántlikái, mint ünnepre díszített lovak csengettyűi, ütemesen ringnak járásától, s az ing mellkivágásába tűzött kőönttyű ezüstje, rozettakaréjra rakott gyöngyeivel, hamis köveivel vibráló csillogást adott ennek a menetelésszerű haladásnak. Nem nézett sem jobbra, sem balra, s a falu rongyosai között valóban királyi jelenség lehetett. Érinthetetlen volt, amelyet elutasító fennköltsege mellett a nyomában haladó, borjú nagyságú szelindek is biztosított.

Vasárnaponként egyedül ült be a templomba, amelynek kulcsát úgy őrizte, mintha a mennyország kapuját nyitná. Saját magának harangozott is, betartva a szabályt. Beharangozás, kiharangozás. Hangosan imádkozott, kihallatszott a visszhangtól fölerősödő ima, aztán az énekeskönyvből elénekelt egy-két zsoltárt. Nem hagyta ki a sátoros ünnepeket sem. Karácsonykor és húsvétkor az egész éjszakát ott töltötte, eleinte még gyertyája is akadt, az elhagyott házakból összegyűjtött javak között találhatta őket, aztán már csak faggyúméccsel világított a karzaton, ahol a hajdani templomi rend szerint a cselédek helye lehetett volna egyébként is.

A házban egyetlen luxuseszköz teremtett lehetőséget arra, hogy ne legyen elhanyagolt a kopottasra mosott köntösében, hogy vonzónak találja, még zsákszerű ruhájában is az a férfi, aki évekig rendszeres látogatója volt.

A menekülés után, de még az idegenek megjelenése előtt, amikor telehordta a házat mások értékeivel, hogy majd sértetlenül szolgáltatthassa vissza nekik, ha majd hazatérnek a menekülésből, a szép Müllerné dolgai között talált egy egész rekesz folyékony hajfestéket, s melléjük csomagolva, minden flakonhoz ragasztópapírral rögzítve, egy-egy üveg dauervizet.

Még az öreg frau Knopp, Frieder nagyanyja vágattatta le Frabábi copfjait, mert a malomban, szerencséjére, az éppen álló felvonó acélsodronyába gabalyodott a haja.

– Amilyen erős a varkocsod, letépheti a fejedet a lift – mondta az öregasszony, s így, ezeken a megőrzött seszínű fonatokon próbálta ki előbb, aztán nekiveselkedve a feladatnak, a valóságos fodrázmunkának, két tükör közé állt, hogy a hátára omló fürtöket is láthassa, s hozzáfogott a szőkítéshez, daueroláshoz, fri-zuraigazításhoz.

Néha úgy érezted, s nem csak a szász faluban, hogy a nyomodban járnak, kísérget az a névtelenné lett közösség.

De nem csak ők.

Mint Grimm meséjében, a hamelni patkányfogóban a zenész fuvoláját a gyermekek, úgy kísérnek téged gazda nélkül maradt tárgyaik.

Hatalmas kovácsüllő úszik utánad, tányérok és faliórák közt evickélve, hogy elhagyhassa a súlytalanul lebegő tekebábukat, amelyek előbb még körtáncot lejtettek a kocsmapult körül, s ebben az áradásban pillekönnyen szállingóznak fényképek és családi bibliák, bevetetlen ágyak és tűzhelyen hagyott lábasok.

Frieder padlása is követ, bárhová mész, mintha nem is csak egy hagyományos ácsolat lenne az ölesre rakott falak tetején, hanem kísértet, amely légáramlaton lebegő madarak módján, a kiterjesztett fedélszerkezethez tapadó, cserepeket tartó lécbordáival vitorlázik mindennapjaid fölött.

Ha rágondolsz, olyan, mintha ebben a tetősátorban téged is aszaltak volna a nyarak tikasztó melegei a cserepek alatt, s a telek fagymarásait is érzed. De mindezt csak beleérzed, hiányzik az igazi átérzés. Frieder kétségbeesését, fájdalmait, a magányt, a mozdulatlanságtól satnyuló végtagjainak zsibbadását nem is élheted át, s nem hallhatod a fedélszék évszázados gerendáinak időjárás okozta fura hangjait sem. Most már egy kicsit a tied is az, amit csak egyszer láthattál a valóságban, de amely, nem utolsósorban, Frabábi padlása is volt.

Hiába élt lent a házban, mert két ember volt a foglya annak a padlásnak, s az asszony számára talán még keményebb lehetett ez a fogság, hiszen ő, ha csak elvileg is, de bármikor elmehetett volna, ha akar. Távoli szülőföldjén, egy mezősi magyar faluban, ahonnan a háború kezdete előtt elszegődött Frieder nagyanyjához cselédnek, éltek a testvérei, s még útlevéltre sem lett volna szüksége, ha menni akar.

Ezt a kettős magányt az évek már nem fokozhatták, hatványozhatták, de alapfokon is kibírhatatlan lehetett számukra. Borzalmasabb mindennél, amit előtte átélhettek. A szökött hadifogoly felfedezésétől való rettegésük közös volt. Bujkáló és bújtatott naponta ismétlődő félelme úgy telepedett a házra, mint egy gyógyíthatatlan, de megváltó halált mégsem hozó betegség tünetegyüttese.

Tudni azt, hogy alig karnyújtásnyira van egy másik világ, de nem szabad lemászni az évente frissített, illatos szénával kipárnázott padlásról, s így sokkal keményebb börtöne lett Friedernek, mint az őrtornyok reflektoraival, gerendapalánkkal, szúrós dróttal, kutyákkal védett hajdani szovjet fogolytábor.

És tudni azt is, hogy van egy asszony, egy gyermekkorából itt maradt relikvia, aki, érkezése után, talán hetekkel később, már csak hangoskodva, olykor üvöltve mondja fel a napok eseménytelen folyásának semmitmondó jelenségeit. És akivel eleinte, amíg még volt mondandójuk egymás számára, csak a kéményen keresztül beszélhetett, s aki pontosan olyan ítélet nélküli fogoly volt, mint Frieder maga, de nem azért, mintha szabad mozgásában lett volna korlátozott, hanem azért, mert a megélhetésük embertelen munkát követelő óráiban minden szavára, lépésére vigyáznia kellett, nehogy egy sóhajtásból, egy meggondolatlanul tett mozdulatból megsejtsék az idegenek a padlás féltve őrzött titkát.

A padláson, keményfa ajtaja volt a kéménynek, itt tették be disznóvágások után füstölődni a szalonnát, kolbászt s a hetekig sóban érlelt sonkát.

Az asszony, a bujdosó érkezése utáni hetekben, ha éppen a házban volt, s nem a mezőn vagy a veteményesben, akkor a nyitott kemenceajtónál hallhatta, hogy

mit mond Frieder, s ő is suttogva válaszolt. De ez a drót nélküli telefon nem működött sokáig, Frabábi hangoskodása sem, ami eleinte, az éppen csak némi füsttel járó padlástűz után arra szolgált, hogy azt hihessék róla az emberek, hogy ártalmatlan futóbolond, aki magában beszél vagy perlekedik, gyújtogat is talán, s hogy ő, a különc félkegyelmű lehetett a padlástűz okozója is.

Egy szikra pattant a nyitott kéményajtó miatt a száraz szénára, s emiatt, a figyelmeztető jel miatt zárult be örökre a hűsfüstölőnek használt kéménybejárat.

Az első hetekben mindent megtudott Frieder a falu fejetlen meneküléséről. A községháza tetején folyamatosan vijjogó szirénáról, a távoli légi harcokról, s a messzeségben, talán a megyeszékhely vagy a vasúti csomópont fölött nappali fényt árasztó Sztálin-gyertyákról, amelyeket a bombázást megelőzően a felderítő gépek dobtak le, s ejtőernyőn lebegve nappali fénnel világították be a bombázók célpontjait.

Aztán visszafelé haladva az időben, megtudhatta a falu életének utolsó pletykára méltó eseményeit is, úgy, ahogy azt Frabábi átélté.

– Gottschling, nem az orr nélküli Hannes, hanem a testvére, a kupeckedő Dieter, alig egy hete adta el az összes állatát, mert az SS és a Wehrmacht számára, német birodalmi márkában kiállított elismervényért, megvettek nagyon jó áron mindent. Lovakat, marhákat, disznókat is felvásároltak, de vitték a kecskéket, juhokat, s az a szerencsétlen, a kapzsisága miatt, ott maradt ígás állat nélkül. Ők is kapkodva készültek, azt rakták szekerükre a hirtelen jött utasítás miatt, amit a többiek. Mintha megbolondult volna az egész falu, vánkosok, párnák töltötték meg a fogatokat, mert élelem éppen csak néhány napra való volt a házaknál, az is a tavalyiból. Még senki nem őrletett, augusztus végén füstölt hús sem igen akadt már a házaknál. Libát, kacsát, tyúkokat vágtak, azt sütvé tették a zsírosbödönökbe, s ami liszt még volt a kamrákban, abból szinte kelesztés nélkül csinálták a kenyereket. Még kemény puliszkát is csomagoltak vászonzsákokba. De, hogy szavamat ne feledjem, az a Gottschling felültette a kislányait a cókók tetejére, s hogy ígás állat nélkül maradt, az anyósával, feleségével befogták magukat, s azzal biztatta őket, de a többieket is, hogy az állomásig kell, hogy kibírják, csak addig menjenek el valahogy, mert ott már várja őket egy egész szerelvény, ami a Birodalom védettebb részeibe szállítja őket. De az állomás felé a robbantások után már nem volt út.

– Tán egy éve sincs, azt mondta nekem valaki, szóval azt mesélték, hogy csak a városig jutottak a menekülők, mert ott a németektől zsákmányolt, és még mindig német felségjelzést viselő gépekkel a román repülők szétbombázták a menetet.

De a Knopp–Wächter család sorsáról semmit sem tudott Frabábi.

A Német Vöröskereszt révén te is őket akartad megtalálni, s most, hogy valami sínnek mellé rakott jelzésért, talán pályamunka miatt, szinte lépésben megy a vonat, rácsodálkozol egy, a vártemploma körül festőien gubbasztó falura. Ökörszem padlásablakokat és a csúrtetők kutyaólszerű kiemelkedéseit látod csupán, de ebben a holt halmazban is felismered azt, ami miatt a szász falu volt nagyapád történeteiben a „bezzeg”. Ő csak egyről mesélt, de cseppben a tenger. A rendezettség fegyelmét, pontosabban, a fegyelem miatti rendezettséget rajzolják a tájba ezek a települések.

A padláson semmi nem történt soha Friederrel. Szeme és füle is kifinomult, olyan lett a hallása és a látása, mint az éjszakai életet élő állatoké. Meglátta a szalmaszálak között a hajszálvékonyra száradt gyomokat, s már azt is tudta, hogy a faluban az alvégről, vagy házuk közeléből, a felvégről hallani a lépteiket.

Abból, amit hallott, szinte felépítette magának azt, ami számára valóban nem létezhetett: az idegen telepeseiktől túl hangos falut, a házórzó kutyák váltakozásait, ahogy a mélybarna hangú, nagy testű kutya helyett egy fájdalmasan kaffogó, láncán rohangáló kisebb kutya került a szomszédos Brandsch-házba, ahol, nemcsak Frabábitól tudta, de a hangoskodásukból is, hogy most cigányok laknak.

A szőlőműveléshez mindig magyarokat fogadtak fel, s ezek a nemzedékek során kialakult kapcsolatok nemcsak a szászoknak kedveztek, de azok a magyar napszámosok, akik heteket töltöttek Frieder falujában, amellet, hogy megtanulták a nyelvet, vitték az itteni munkamorált, s szokássá vált, hogy kamaszlányaitkat elszegődtessek a szászokhoz szolgálónak.

– A szászok spórolósan éltek, náluk a lányok megtanulhatták, hogy semmit sem lehet pocskolni, s mert a gazdaköri könyvtárukba birodalmi német újságok is jártak, amelyek tele voltak új ételek, sütemények leírásával, a szolgálat letelte után receptekkel teleírt füzetekkel tértek haza – mesélte nagyapád.

Frabábi szülei, s talán nagy- és dédszülei is, Frieder családjával álltak kapcsolatban, s az öregasszonynak nem is kellett messze keresgélennie a tervéhez. De Frieder apja, aki családfői határozottsággal mondta ki az ítéletet, mindenkorra lezártnak tekintette a Hannes-féle tervet.

Frabábi nem értette, hogy miért van szobafogságon, s közben egyet lépett előre a ranglétrán. Házi cselédnek fogadták meg, de mert kiderült, hogy hat osztályt járt, s szépen ír, ezért a magyarul éppen csak, hogy valamicskét beszélő gazda helyett ő töltötte ki a hivatalos papírokat, ő válaszolt az új magyar hatóság leveleire, s amikor a gőzmalmot átépítették, hogy hulladék fából fejlesztett fagázzal működjön, a budapesti vállalkozónak is ő tolmácsolt.

Akármelyik, a vonatból látható szász község lehetne Frieder faluja is. Bár az önkéntes fogság negyven éve miatt, amikor nem koptathatta a főút kövezetét, inkább Frabábi falujaként kellene emlegetned.

Az évek múlásával már nem volt, amit mondjanak vagy elmondjanak egymásnak.

Frieder rövidre mért szabad életének emlékeiben lakott, s ezeknek a képfosz-lányoknak a tudatot felőrlő ismételtetésében létezett. Aztán az illatok és anyanyelve furcsa kapcsolatával tartotta életben magát, s talán már rettegett is a végén attól, hogy egyszer majd le kell jönnie, s szembesülni azzal, amit egyáltalán nem ismerhetett.

Alig érintkezhetett gyermekkorában idegenekkel. Még az állomásig is, ami pedig csak öt-hat kilométerre volt az utolsó házaktól, csak néha merészkedett, s élete nagy élményei közé tartozott, hogy nagyapád apja, a te dédapád, az állomásfőnök, felültette őket egy gyűjtőszerelvénnyel mozdonyára, amely az alig félórányi távolságra levő város rendező pályaudvarára vitt teli, majd hozott üres vagonokat.

Frieder úgy mesélte ezt az élményét a falubeli suhancoknak, hogy magyar szavakat kevert, szakértelme bizonyítására. Olyanokat, hogy „kallantyú”, „zárámpa”, „fáradt gőz”, amiket a többiek nem érthettek, de irigységgel teli álmélkodással hallgatták a világrengetően nagy utazás egyre hosszabbra nyúló, s folytonosan terjedelmesebbé váló történetét.

Egy másik alkalommal dédapád sínautóvá alakított Balilla Fiatjával mentek a következő megállóig, mert valami baj volt a jelzőlámpával, s a pályamester engedte, hogy nagyapád és Frieder „vezessenek”. Markolták a kimerevített kormánykereket, s hiába nyomkodták a gázpedált, mert a motor le volt fojtva, csak olyan sebességgel tudott menni, hogy a sínvégek döczenői le ne dobják a pályáról a vagonoknál jóval könnyebb kocsit. Aztán otthon lerajzolta, szinte emberarcot kölcsönzött a Fiatnak. Az osztott első szélvédő volt a két szem, a motorházból kikandikáló hűtőrács az orra, s az ívesre domborított lökésgátló két nikkelezett szárnya volt a bajusz.

– Olyan sebességgel mentünk – mondta a többieknek –, hogy a távírópóznák között nem is láttuk a távolságot, olyan volt, mintha végig magas kerítés lenne a töltés mellett.

Az egész falu ilyen volt. Nemcsak Frieder született otthonülő fajtának. A felnőttek is pontosan olyan hajmeresztő kalandként beszélték el egyszeri fővárosba vonatozásukat, amelyet a vasút megépítése előtt fél napi szekerezés előzött meg, mint ő a mozdony kénfüstös vezetőállását.

Frieder nem különbözött tőlük semmiben. Ő sem tett mást, mint életük egyetlen élményét, katonaeveket, távoli rokonok látogatását egyre kiszínezettebb formában mesélő szülei, nagyszülei.

Vásárokbá is ritkán vetődtek el. A bort és fölös terményeiket többnyire egymás között magyarul beszélő, de a falusiakkal német szavakat jiddissal keverő zsidó kereskedők vásárolták fel. Szent Wolfgang napján, amit egy a Bánságból a faluba költözött sváb szabó hozott divatba, terménycserét is tartottak, de csak egymás között. Ha mégis bementek egy-egy országos kirakóvásásra a közeli mezővárosba, csak ritkán vitték magukkal gyermekeiket, akik a cirkuszi sátrak, körhinták és céllövő bódék körül szerettek volna bámészkodni, amit a takarékos szülők nemcsak anyagi megfontolásból nem engedtek meg, de azért sem, mert mélységesen lenézték a forgás közben visítózó, meztelen alsótestű magyar és román lányokat, akik két kézzel kapaszkodtak a hintakosár láncába, s így nem tudták combjukhoz szorítani szoknyájukat.

– Az egyik sátorban, üvegtetejű koporsóban mutogattak egy haldokló magyar huszárt. Én már voltam korábban, még Kőszegen, egy ilyen panoptikumban. Látszott, hogy lélegzik, mert emelkedett és süllyedt a mellkasa, s a nyakán tátongó sebből szivárgott a vér – mesélte nagyapád.

Friederékkal, a szüleivel és Frieder bátyjával ment ő is arra az egyetlen vásárra, amit megélt a négy év alatt, s amiről úgy mesélt, mintha valami egzotikus időutazást tettek volna meg.

Éjfélkor indultak, s reggel nyolcra értek a húsz kilométerre fekvő városkába. A béke utolsó tavasza volt, már túl a fagyosszentektől való rettegés hajnalain is, Magdolna-napi vásárra vitték azt, amiről azt hihették, hogy fölösleg, nem is sejt-

ve, hogy néhány hét múlva kitör a háború, s jön a fagyosszenteknél is szigorúbb jegyrendszer, a hatóságilag ellenőrzött beszolgáltatás.

– Az ezermester Martin Förster szekérével mentünk. Olyant én addig még Kőszeg környékén sem láttam. Nem vasráfos abroncsa volt, négy igazi gumis autókereket szerelt rá, s visszafelé, mert eladtak mindent, ami terhelte volna, még három óra sem kellett, mert szinte repültek velünk a lovak. Friedernek nem, de nekem volt pénzem, a húsvéti locsoláskor kaptam Kőszegen a rokonoktól, sok helyen azzal váltották meg a piros tojást, s gondoltam, befizetek a haldokló huszárra Friedernek is. De nem is fizettünk. A sátor tulajdonosa a szakállas, kígyótestű asszonytól ivott éppen a szomszédban, s talán véletlenségből kapcsolta le a gépeket, mert nem pihegett, nem vérzett a huszár. Friederrel megemeltük az üvegtetőt, s félve, de megérintettük a halott arcát. Olyan volt, mintha zselatinból öntötték volna. Undorítóan puha és kocsonyás volt a tapintása, s Martin Förster egész úton a zselatinhuszárt meséltette velünk, s úgy röhögött, hogy majdnem leesett a szekérről.

– Kaptok tőlem egy-egy rugós élű, kipattintós bicskát, ha ezt elmeséletek Brandsch apónak – mondta, mert az a család kezdte pogácsahuszárnak, kossuthundnak csúfolni Martint.

És Frieder el is mesélte, de lehazugozták, s az apó menyee azt üzentee Frieder anyjának, hogy az ilyen magyarral barátkozó, őket hazugsággal vádoló fattyat mindennap vizes kötéllel kellene hurkás bőrrúvé verni.

Ez okozta a haragot a Brandsch famíliával. Ők mennyre-földre esküdvé állították, hogy azt az üveg alatt mutogatott huszárt egyik felmenőjük sebesítette meg 1849-ben, amikor a szász népfelkelők harcba keveredtek a magyar honvédekkel, a kossuth-kutyákkal.

Ahogy a vonatozást is szabad élete utolsó napjáig meséltették vele a kamaszok, még a Hitlerjugend-táborban is valódi kalandnak számított, ugyanúgy a kocsonyaarcú bábhuszárt is elmondhatta mindenkinek. És talán nem is sejtették, hogy egyszer majd mesélhetne a magyar alföldről, a Balaton környéki csatákról, a szovjet fogolyvonatról s a fogolytáborról, aminek a többeszres tömeget kiszolgáló konyháján, amely az SS-ek bekerített lágerrészén kívül volt, köztörvényes orosz asszonyok és lányok dolgoztak.

Nagyapád, mintha indigóval másolták volna sorsukat, őt leventefoglalkozásról vitték egyenesen a frontra, s hadifogolyként ugyanazt élhette át, amit Frieder. De az ő vegyes nemzetiségű lágereben nem voltak konyhatündérek, mint az SS-ében, s azt a borzalmas élményét, ami most eszedbe jut, nem neked mondta el, hanem apádnak, s te csak kihallgattad őket.

– A domboldalban, a tábor drótkerítésén túl, ahol az örök kintinja, a civilek kulipintyói és egy vegyeskereskedés is működött a személyzet számára, fehérre meszelt téglafal volt. Olyanszerű, mintha egy színpad háttere lett volna, mert egy emelvényféle állt előtte, talán nyári színház lehetett valaha. Enyhén homorú volt a fal, nyári estéeken vetítettek is rá, s ha nem volt túl szigorú kedvében aznap az őrseg, akkor mi is láhattuk a fekete-fehér háborús szovjet filmeket. Karácsonyeste riadóztattak. Szenteste nevében minket kirendeltek a parancsnokság előtti térre, hogy ne ünnepelessünk, s valaki bekapcsolta film nélkül

a vetítőgépet. Szinte megvakultunk a hótól fölerősödő fényben, s láttuk, hogy a színpadon mozgás van. Egy fiatal nő volt. Odaállt a fénynyaláb közepébe, s a tábor felé fordulva ledobta magáról a pufajkát. Teljesen meztelen volt, csak a lábán lévő nemezciszma rontotta a látványt. Időnk sem volt rendesen megbámulni a nem várt ajándékot, ahogy terpeszbe állva mutatja, aztán végigsimítja ágyékát, mert a parancsnok, aki, ha csak tehette, prémies állatokra vadászott, s mindig vele volt a távcsöves mesterlövész puskája, egyetlenegy lövést adott le. Pontosan a nő ágyékát érte a golyó – mesélte apádnak, s később hiába kérdeztél rá az esetre, úgy tett, mintha nem emlékezne ilyesmire, s inkább a hetekig tartó vonatozás szörnyűségeit ecsetelte olyan élethűen, hogy érezni vélted az olajos-hordóból rögtönzött dobkályha füstjét is.

A fehér falra fröccsenő vérről, a robbanógolyó ütötte hatalmas sebről soha többé nem esett szó a házban.

De Frieder már csak Frabábinak mesélhetett volna arról az évekig tartó nagy utazásról, amelyről láthatóan soha nem ért haza. Pedig nem is akarhatott olyan messzeségeket bejárni.

Nagyapád szerint nem voltak felfedezőfajták. Tőlük akár Amerika is megmaradhatott volna a tányér alakú föld szélén túl, ahonnan a nagy Semmibe szoktak lehullni a világtengerek csavargói. Szerették azt a földet, amit nyolcszáz esztendő alatt belaktak. Olyan elégedettek voltak tökéletesre épített várfalaikkal, templomukkal, a szőlősök karószuronyt szegező regimentjével, hogy nem is kíváncsiak voltak utazgatni, eljutni máshova. Néhányan, még a Monarchia idején, jártak ugyan a fővárosban, de csak Frieder dédapja, az öreg Wächter kalandozott jóval távolibb vidékekre, amikor az első világháború előtt balti német kereskedőkhöz csapódva Konstantinápolyban járt, ahonnan a cukorrépán, palackozott borokon meggazdagodott falu asszonyainak valódi keleti selymeket hozott, s két nagy testű kutyát.

– Csodájára jártak más falvakból is. Egy szukát és egy kant hozott. Azt mesélte, hogy az egyiket Isztambulban vette, a másikat Törökország balkáni részén, Ruméliában, s eleinte vigyázott arra, hogy moldvai csángó pásztorok borjú nagyságú vérebeivel keresztesse őket, hogy elkerülje a belterjességet. Az almokból válogatva elérte, hogy látszatra ötven év után is fajtisztának tűnjenek, s úgy hírlett, hogy még a szintén németül beszélő cipszerek is átjöttek a távoli Bukovinából a kölykökért, mert arrafelé kora tavasszal, ahogy a téli álmom után kibújtak barlangjaikból, medvék tizedelték a nyájukat. Mi már az ivadékaikat, a sokadik, nagyon sokadik nemzedéket láthattuk, s apám valami könyvből azonosítva azt mondta, hogy ez az a kipusztultnak hitt fajta, a szelindek, amellyel valaha bölényre, medvére vadásztak Erdélyben is – mesélte nagyapád.

Nem volt elképzelése Friedernek a városokról, a villanyfákkal szegélyezett aszfaltos utcákról, s emeletes házat is csak egyszer látott hajdani szabad életében, sorozása előtt: a szomszéd mezőváros malmának magtárát, ahol inasiskolai éveit éppen elkezdte volna. Hiszen sorozása, a menetszázaddal a frontra indulása előtt szinte ki sem mozdulhatott a faluból. Csak kétféle világot ismert. Hajdani közösségét, a szász falut s a családját. Másokról nem tudott szinte semmit.

Egyre gyakrabban gondolva a fogolytáborra a padlás borús-égbolt szürkületében, fölfedezte, hogy életében először ott érezhette igazán jól magát. Az SS belső

fegyelme miatt a fogolytáborban nem voltak csicskások és lágerbárók, s az összetartozás tudata, s az a vágy, hogy egyszer majd élve akarnak hazatérni, nemcsak egyenlővé, de egymás túlélését segítővé is tette a németeket.

Szülőfalujának makettjét bámulva talán ezekre a napokra emlékezett.

Eleinte csak akkorák voltak az épületek, hogy arányaikkal viszonyulni tudjanak a Fogadalmi-kő mellé épített zenepavilonhoz, amelynek fazsindelyes kupoláját egy fél dióhéjjal oldotta meg a padlásmaketten, s így az első falu ehhez a léptékhez épült.

Rathaus Nusschaledorf-rakta ki mákszemekből a községháza homlokzatára. Dióhéjfalva Tanácsháza, mert faluja igazi nevét, valami babonás szorongás miatti félelemből, amely talán mindkettőjükben munkált, sem Frieder, sem Frabábi nem mondta ki soha.

Az itt nálunk egyszerűen időhatározóvá vált.

Ha így kezdtek egy mondatot, az a régmúltról szólt. Arról az időről, amikor még valós életét élte a falu. A makett menedék volt. Névsor és szótár is.

Szertartásként mondta fel a házak lakóinak neveit, s csak a csecsemőkkel, az iskoláskor előtt álló gyermekekkel volt bajban, bár mindenik keresztelőjén ott volt a templomban, de nem jegyezte meg, hogy mi is lett a nevük.

– A lócitromos, a seggig csizmás – így emlegette gondolataiban is őket.

Az egyik szomszéd kisfiú előszeretettel gurigázott a lovak után szétguruló szarral, a másik, anyaszült meztelenül, de nagyapja csizmájában csoszogott a sárban, s hiába fenekelték el a bemocskolt ünnepi csizma miatt, bárhová is dugták, megtalálta, s anyaszült meztelenül, nagyokat nyögve az erőlködéstől, hogy megemelhesse a lábát, néha eljutott a Fogadalmi-kőig is.

Apró bábukát faragott Frieder, s behelyezte a névtelen gyermekek udvarába őket. Jó sok figura gyűlt össze, maga sem hitte, hogy ilyen sok kisgyermek volt valaha a faluban, s később, amikor már nem kötötte le figyelmét, hogy pontosan emlékezzen, ezek az emberkéek fölkerültek a sakktáblájára, kitelt belőlük a fehér és fekete gyalogosok sora.

Egerek és nyestek rongálták meg Nusschaledorf apró házait, de szenvedélyesen javította őket.

Aztán egyszer csak nagyítani kezdte az épületeket. Az elárvult menyétfióka, Lotte kuckója miatt érezte szükségét ennek. Kis ház volt ez is, oszlopos tornáccal, s hogy ne a menyétlak legyen a legnagyobb, negyven év akkurátus munkájával, hálólhelyét leszámítva, többször is át- meg átfőrmálva, beépítette egyre terjedelmesebbre növe falujával az egész padlásteret.

Eleinte beírta azzal, hogy ételt dugdosott a játékházakba, s leste, hogy a kis állat keresgél, szaglássza a rejtekhelyeket. Aztán később már beszélni is kezdett hozzá, de valami meghatározhatatlan érzés miatt nem németül hívta, becézte, mintha azt hitte volna, hogy egy másik nyelven közelebb kerülhet hozzá. Azt a néhány magyar szót használta, amelyet nagyapádtól tanult, s amelyeket talán besorozása előtt a tanonciskolában is hallhatott. De Lotte egy nap meglepett, s maradt Frieder számára az építkezés s a véget nem érő szimultán sakksportok másolása.

A várfal szalmafonatból készült, kéménykorommal patinázta ódon színűre, s talán évekbe telt, hogy egymáshoz ragasztott pirosló búzaszemekből össze-

rakhassa a templomtetőt, az egyetlent, amelyet hód farkú cseréppel fedtek át a háború előtt. Csak az utcák és az udvarok arányait módosította, s így négykézláb mászva a cipősdoboz nagyságú porták között, naponta másoknál ebédelt, sorosztra fogva magát, mint a gyermekora emlékeiből előlépő nőtlen lutheránus pap, aki bevallotta, hogy ha megnősül, megtiltja majd, hogy tyúkhúslevest és rántott csirkét főzzön neki az asszony, mert a hét minden napján vasárnapi ebédet várták a presbiterek által kijelölt házaknál.

De Friedert nem csak az étel utáni vágy hajtotta. Az ő éhsége másmilyen volt.

Szerelme, Traute házát mindig elkerülte. Számára semmi sem volt közelmúlt vagy nagyon távoli esemény, mert nem történtek vele olyan dolgok, amelyek értelmet adhattak volna az idő valós fogalmának.

A béke utolsó évének nyarára gondolt néha, arra a napra, amikor megérkezett a hadirokkant stájer kereskedő a mozgóüzletével.

Addig még nem láttak a faluban olyasmit, amiket a savószemű ember hozott, akinek olyan volt az arckifejezése, mintha éppen hazugságra készülne. De mindeképpen eseményszámba ment az a buszból és a vontatott utánfutóraktárból álló hihetetlen csoda.

Recsegős hangszórója is volt az autónak, ami annyira eltorzította a beszédet, hogy senki sem értette, hogy mit is árul, de azért mégis megtelt a templom előtti piactér, tolongtak is, hogy egyesével bejuthassanak a billegő fémlépcsőn a buszba.

Valódi vegyes üzlet volt a kocsiban, még csilingelő veriklikaros pénztárgépe is volt a savószemű osztráknak, és ha kifogyott valamelyik kapósabb áruból, a boltnak berendezett részéből csak hátrament az utánfutóraktárba, amelynek nem volt ablaka, s máris hozta a nyugati világ legújabb csodáit.

Bakelitedényeket árult, dinamós kézilámpát, kerékpárgumit és láncot, palackos gázrezsót, telespes világvevő rádiót, amit a polgármester, Wolfgang Teutch, akit akkortájt már faluvezetőnek is neveztek, azonnal meg is vett, s még ezer olyan hihetetlen tárgya volt a polcokon, amit addig még soha nem láttak a faluban.

De a legnagyobb sikere a gumitalpú vászoncipőnek volt, amiről Frieder anyja azt mondta, hogy azért olyan drága, azért kerül két pengőbe, mert bele sem kell izzadni, mert már gyárilag lábszága van. De azért megvette, s nagyapád is kapott egyet, s így mindketten nyertek a pünkösdi famászó versenyen, mert nem csúszott a talpuk, s akkor egy éjszaka megtörtént az, amire a zsinórmértékkel épített háztetők nézése közben, a periszkópba bámulva emlékezhetett Frieder.

A házakat összekötő, az ereszek magasságáig rakott, néhol galambdúcos téglakerítések tetejét is cseréppel védték a hótól, esőtől, s akkor a gumitalpú varázscipőkkel elindultak ketten nagyapáddal, hogy a Wächter-ház tetejéről, kéményekbe kapaszkodva, lovaglólásban a kapuk felett, de eljussanak a malomtól az Asztalos-bástyáig, ahol napközben a Tischlerstube, Friederék kocsmája, kuglizója működött.

Olyan zajtalanul, halkan mentek a tetőkön, hogy senki se vette észre, amikor éppen a fejük fölött jártak, s nagyapád kitalálta, hogy megfogja a bokájánál Friedert, s ha így fejfelé lógatja, akkor be tud bámulni oda, ahol az ablakból kiszüremplő lámpafény miatt azt remélték, hogy ha nem is látnak valami különöset, de megijeszthetik a gyanútlanokat.

Seidler mester háza volt az első, Trautée, s amikor a téglakerítésről éppen a háztetőre másztak, ugatni kezdett a kutya, s nem sokkal később hallották az ajtó nyikorgását, s látták a viharlámpa fényét is, ahogy kijön a műhelyéből a szíjgyártó, s aztán a másik nyitódó ajtó felé mondja, talán Trauténak megnyugtatóként.

– Senki sincs itt kicsim, csak a teliholdat ugatja Cézár.

Csak a mester jött ki, hiába reménykedtek abban, hogy megpillanthatják hálóruhában Trautét.

Virágzott a hárs, de érett már a konyhakertek kerítése mellé ültetett málna, s a pap virágoskertje is ontotta az illatokat.

– Aznap délután esett, trópusi hőség jött utána, s az illatok úgy áramlottak fölfelé a gőzölgő földből, oda, ahol mi mászkáltunk, hogy soha életemben nem fogom elfelejteni. Földieper keveredett valami kesernyés vadvirággal, friss szénával, s érezni lehetett, hogy a túlérlett cseresznye már megszeszesedett. Világéletemben érzékeny voltam a szagokra, az orrom, azt mondhatni, néha pontosabban vezetett, mint a szemem, de nem csak ezért az illatorgiáért emlékszem annak az éjszakának szinte minden percére ötven esztendő után is.

Négykézláb másztak a tetőkön, vagy felegyenesedve egyensúlyoztak a tetőgerincet záró kúpcserepeken. Olyan helyeken jártak, ahol előttük utoljára az lépegethetett, aki a helyére illesztette az utolsó darabot.

Nagyapád azokról a hatalmasra méretezett kőlabazatú kapukról mesélve történelmet is tanított neked.

– Valamelyik magyar király, talán Róbert Károly lehetett, az biztos, hogy abban az időben már szász falvak voltak Erdélyben, bevezette a kapu-, más néven portális adót. Minden olyan porta, amelyiknek akkora kapuja volt, hogy befért rajta egy szénásszekér, s meg tudott fordulni az udvarán, köteles volt a kincstárnak fizetni utána. A jó szászok úgy védekeztek ellene, hogy egyrészt hosszabbak lettek a szekereik, mint a korabeli Európa többi országában, másrészt pedig úgy mérték ki a házhelyeket, hogy a megrakott szekérrel el tudjanak menni a csűrig, de onnan vissza már csak az üres szekeret lehessen, ahogy az autósok nevezik, ipszilonozva megfordítani, de helyből soha nem fordulhattak a lovak.

Nagyapád ilyenkor nem tudott leállni. Már messze keveredett az eredeti tárgytól, s ha éppen a kapuadóról mesélt, akkor el kellett mondja, hogy a török hódoltság területén, mert ilyesmiben a törökök nagyon tisztelték a régi magyar jogrendet, létezett a „reszmi kapi”, más néven „inszpendzse” ősi kapuadó, s aztán ilyenkor, lehet, hogy éppen az isztambuli Topkapi szerájjal, az Ágyúkapu-palotával fejezte be a pont és vessző nélküli hatalmas körmondatot.

A kapuk néhol sokkal magasabbak voltak a háznál is, mintha a szászok kérkedtek volna vele, vagy fityiszt mutattak volna, hogy „nekem ekkora kapura telik, de te nem kapsz utána egyetlen fabatkát sem adóban”.

A székely faluban jut mindez majd eszedbe. A házaknál szinte mindig nagyobb székely kapuk látványa, s a hatalmas udvarok megértetik veled, hogy itt más volt a rend. A székelység kollektív nemessége, a sokáig megmaradt fegyverbe állási joga olyan szabadságot jelentett, hogy bármekkora is lehetett az a kapu, az udvar, nem kellett adózni utána valaha.

Ezek a házközüket áthidaló kapukon megpihentek nagyapádék a gumitalpas tornapőjük szülte nagy bolondozásukban, s ott döntötték el, hogy érdemes lesz végigmenni az udvari részen, vagy esetleg inkább a barokkos, homlokzati kontyot kikerülve, a következő háztetőn folytassák az utat.

Egyetlen esetet leszámítva sehol nem leplezték le őket, s felbátorodva az első éjszaka sikerén, s mert Frieder anyjának meghívólevele hatással volt dédapádra, elengedték nagyapádat néhány napra az állomásfőnöki lakásból, ami aztán hetekké változott, hogy a két fiú az istálló fölötti szénapadláson aludhasson, amit nagyapád addig még nem próbálhatott ki soha, s így napokon keresztül folytathatták tetősétáikat.

A várfalként egybeforrt istállókon űzték holdkóros éjszakai kirándulásait.

Nem elégedtek meg azzal, hogy sötét ablakokon lessenek be olyan szobákba, ahol talán nem is alszik senki. Hurkos botot készítettek, hogy leszüretellessék a nyár első igazi gyümölcsseit, a pap korai körtéit anélkül, hogy lemásszanak, s aztán egy éjszakán mégis leszálltak a földre.

Autózúgást hallottak még délután, de akkor nem jött el a faluig az ismeretlen jármű, ott állt meg a szőlősökbe vezető hegyi út elágazásánál, rejtve a falu elől a Gyógy-bodzásnak nevezett részen, de éjjel, a háztetők magasságából a holdvilágnál meglátták, ahogy motor nélkül ereszkedik a falu felé, s nagyapádék arra voltak kíváncsiak, hogy miért jött újra a faluba az autóbolt.

A stájer lopakodott vissza az éjszaka kellős közepén.

Talán nem is az érdekelte őket, hogy mit keres itt, inkább azt akarták megtudni, hogy vajon miért búj el délután a bodzabokrok lombjai mögé, s miért lopakodott be hangtalanul, motor és világítás nélkül a faluba.

Lopni akar?

Az egész vásárlás csak arra való lett volna, hogy kifigyelhesse a falut, szimatot fogjon, hogy kinél van a nagy pénz?

Ezeket kérdezték egymástól nagyapádék, ahogy felismerték, hogy a stájer kereskedő tért vissza valamiért, s gyanakodni kezdtek, hogy valami rosszban sántikál, mert ha csak kereskedni akart volna, gondolhatta, hogy az emberek itt már nem vesznek tőle semmit. Pláné éjjel.

Beállt a falu túlsó végén, a német nemzeti egységért munkálkodó falábú Müller háza elé, amelyen akkora horogkeresztes zászló lógott, hogy szinte eltakarta a homlokzatot.

Nagyapádék tudták, hogy csak az asszony van otthon. A férje, aki Berlinben dolgozott valaha, és ott tagja lett a náci pártnak, rögtön Lengyelország megtámadása után bevonult az SS-be, s végleg visszatérve franciaországi súlyos sebesülése után Erdélybe, a Reich propagandamegbízottja lett, a Volksdeutsche Kameradschaft ügyében utazgatott, s akkor is éppen távol volt.

Budapestre járt elég gyakran Müller, de akkor talán éppen Szekszárdra utazott, szövetkezni a dunántúli svábokkal, a nagy német dunai haza érdekében.

– Puccos egy asszony volt a felesége, annyi szent – mondta nagyapád. – Azt mondták a falusiak, hogy a vaskereszthez ment férjhez, a városi ruhákért mondtott igent a nálánál húsz évvel idősebb, féllábú Müllernek, aki csak csepegtette másoknak a berlini pénzeket, de magának jól megnyitotta a csapot.

Nem is kellett kutatnod nagyapád arcát olyankor, ha az asszonyról beszélt, aki talán csak néhány évvel lehetett idősebb a kamaszoknál, mert huncut fény csilgalt a szemében, valahányszor a Müller-házig jutott kalandjaik mesélése közben. Nem olyan, mint amikor Trautéről volt szó, mert akkor távolba révedt, szinte elfelejtette befejezni a név kiejtése utáni mondatot.

– Olyan szép volt Frau Müller, mint egy movizsinésznő – mondta, s te a hasonlat miatt úgy láttad, hogy vetítővászonról integet neked egy szőke démon, aztán mozdulatlanul áll a holdfényben, mint aki vár valamire, és ráközelít a fityos orra, a hatalmas szemekre a kamera.

Csak nagyon későn, szinte halála előtt mondta ki az asszony teljes nevét, s te akkor értetted meg egy régi megjegyzését.

Valami egyetemi bulin csípted fel azt az egyéjszakás lányt, akivel aztán meglátott nagyapád az utcán, s akkor este csak annyit mondott, nem is neked, inkább csak úgy maga elé motyogva, hogy:

– Szép, szép, de tisztára Adelheid Müller – mondta ki nem sokkal később az emlékeiben kísértő asszony teljes nevét nagyapád, s te akkor nem is tudtad, hogy kire vagy mire gondol.

Az asszonyét, aki a róla mesélt történet szerint berlini és budapesti ruhákban flangált, s még a templomba se vette fel többé a népviseletet.

– Adelheid beengedte az udvarukba a stájer kereskedőt, de éppen csak annyira nyitotta a kaput, hogy a settenkedő alak becsúszhasson a nyíláson – emlékezett arra a tetőmászás éjszakára.

Lélegzet-visszafojtva feküdtek a fiúk az eresz szélén, óráknak tűnő percekig lapultak a cserepekhez, mert tudták, hogy titok részesei lettek, s mintha csak a délutáni eső villámai jöttek volna kísértetformában vissza, hiszen csillagos volt az ég, villámlani kezdett.

Fantasztikus erősségű fények villantak a délutáni esőtől vizes leveleken, de a gazdasági épület apró ablakain is tükröződött az a hideg, pillanatokig tartó átható fény, amelyet nem követett mennydörgés egyetlen egyszer sem.

A rózsatövek karóinak üveggyömbjein is, mintha mesebeli gömbvillám lett volna, ismételten látták a tetőről a gyorsan egymást követő villámokat.

A csatornába kapaszkodva ereszkedtek egymás után az udvarra, ahonnan akár be is láthattak volna már a függönytelen ablakon.

Villámlást láttak a lakásban, el sem tudták képzelni, hogy mi lehet az a hirtelen és állandóan ismétlődő fényesség, amely onnan terjedt a külvilág felé, s az ablakhoz lopakodtak.

– Akkor láttam életemben először fényképezőgépre szerelt villanófényt. Fény és füst. Akkor természetesen nem tudtam, hogy a magnézium ég ilyen fényerővel – mondta nagyapád.

A fiatalasszonyon, Adelheid Mülleren csillogó sárga köpeny volt, olyanszerű, mint egy pelerin. Csak a nyakánál volt begombolva, s szétnyitotta magán, valószínűleg kifeszítette, mintha aranyszárnya lenne, s a stájer ezt a meztelenséget fényképezte, ide-oda ugrálva, mintha ez lenne az egyetlen s egyben utolsó alkalom.

Szemből és oldalról villogott rá, aztán hátára fekve alulról, a lába közé célozva a géppel, csak egyet villantott.

– Kis durcás körtemelle volt az asszonynak, s azt az elkeskenyedő részt, a körte szárát, teljesen befedte a hatalmas, ciklámenszínű mellbimbó.

Szüneteltetve a villanásokat, az asztali vázából egy éppen csak bimbózó rózsát vett ki a stájer, körmével lekaparta róla a töviseket, s azt aztán az asszony combjai közé tette, mintha az ágyéka virágváza lenne.

Ez volt az utolsó kép.

Párnákat dobtak a földre, s ahová lehetett, mindenhova erősfényű elemlámpákat tett a férfi úgy, hogy szinte nappali világosságot teremtett a szobában, pedig már nem fényképezett, s aztán ő is levetkőzött.

Nagyapád nem mesélt részleteket a szeretkezésükről, de te tudtad, hogy végignézték, mert abban a korban, amiben akkor voltak, ha egy kamasz tehette, nem fordult volna el szemérmesen az ilyen látványtól.

Nem mesélt részleteket, csak azt mondta, hogy Adelheid Müller ezután gyakran viselte a sárga gumírozott esőköpenyt, s azokon a napokon, furcsa módon, éppen az adószedő, a borpalackozó felvásárlója, s olykor az a mérnök, aki a vilány bevezetését tervezte, az is a faluban járt.

– Két nappal később egy pengőért vette meg Frieder azt a „Müllerné nunája” fényképet tőle. Nagy pénz volt ám az akkor. Képzeld el, ha két pengő volt az akkor még ritkaságszámba menő gumitalpas tornacipőnk... Igazából, ha nem tudtuk volna, hogy mit ábrázol az a fénykép, lehetett volna bármi. Én inkább valami lomos fekete gyapjúból kötött anyagra helyezett rózsabimbót láttam a képen. A stájernél volt felszerelés, tudott laborálni, s a vásári bóvli mellett igazából a legényeknek eladott meztelen képekből jött a haszon, amiért érdemes volt bejárni az úttalan utakon Erdélyt – mondta nagyapád.

Amikor másnap meglátta Frieder a stájert, az éppen fényképeket mutogatott a Tischlerstübében, a katonaviselt legények asztalánál, szabadságosoknak, felmentetteknek.

Odaállt eléje.

– Én azt a rózsabimbós tegnapit akarom – mondta, és farkasszemet nézett a nagydarab emberrel.

Az nem kérdezett semmit, nem félt, mert a titok inkább Adelheid titka kellett volna, hogy legyen.

– Hja, fiacskám, az sok pénz. Kerek egy magyar pengő.

Frieder, talán számított rá, hogy éppen annyi lesz, mert letette a pénzt, szinte kitépte a stájer kezéből a fényképet, s elrohant vele, de úgy, hogy nagyapád is alig érte utol.

Sokévi lappangása után a képet akkor látta viszont, amikor kitépte Frabábi kezéből, hogy aztán örületében ne összegyűrje, hanem fogaival marcangolva megegye vágyai tárgyát a megszégyenüléstől való rettegés miatt.

A makettfalut járva soha nem időzött Traute házának tetején. Frieder számára tabu volt a ház, mintha szüzességi fogadalmat tett volna, mintha megesküdött volna arra, hogy nem közelít hozzá a nemiség okozta legyűrhetetlen vágyak gyötrelmes éjszakáin, s ilyenkor a modellfalu házai közé térdepelve megállt a szép Müllerné házában, vagy pedig szakadozottan lélegezve, zihálva, fuldokolva Katherine Hening háza fölé hajolt.

Az egyiket látta meztelenül valaha, a másíkról pedig tudta, hogy miközben betegápolást tanult a közeli városban, méretlenül osztogatta magát a gimnáziumi diákoknak, s kegyetlen természetű apja hiába verte vizes kötéllel, kétrétűre fogott hámisztránggal, mert ha tehetne, a faluban sem spórolt az adnivalóval.

Frieder, akárcsak a többi fiú, úgy gondolta, hogy ha a vénlánynak számító, húszas éveiben járó Katherine mással megteszi, akkor neki is van esélye, de hiába beszéltek át a stratégiát nagyapáddal, nem merték kérni, hogy megtegye velük is.

– Azt mondta róla a nagyszájú órás-ezermester Udo Förster, hogy Katherine olyan, mint a rossz szekér, félrejár az eleje, de azért meg lehet rakni – emlékezett a ringó csípőkre, a szándékosan csak félig gombolt blúzra nagyapád. Aztán hozátette – akkor még azt hittük, hogy valami olyasmit akarunk tőle, ami egyoldalú. Neki csak annyi köze lenne hozzá, hogy megáll nekünk, szétveti a lábát, mert a nagyobb legények úgy beszéltek a dologról, mintha a lányoknak semmit nem jelentene, s csupán a megszólástól, a terhességtől való félelem tartaná vissza őket.

Képzeltései közben a lány vizes kötőfékkal hurkásra vert bőrére gondolt Frieder, s bárhogy is erőlködött, mert csak az iştiráng nyomát az ing hasadékában, s a kékesen puffadt arcot látta maga előtt.

Az utolsó nyáron szerzett, s mindenki előtt dugdosott fénykép, a szép Müllerné sejtelmessége nem ütött át ezeken a vágyakozással teli percekben felidézett színlíftokon.

Frieder tisztában volt azzal, hogy eltelt az idő, de mint ahogy anyja és apja sem tudott megöregedni az általa felidézett emlékképekben, így padlásfalujában, Nusschedorfban nem haltak, nem születtek az emberek, s mert ha ritkán is, de látta és megszokta Frabábit, rajta sem mérhette a korosodást, vénülést, s a padlason töltött negyven esztendő így valójában meg sem történt.

Az emlékekbe temetkezve, s a modellfalut lakva ebben az időtlenségben, az örök ifjúság szígetén élte át azokat az éveket.

Fel tudta idézni a szomszédok, mi több, a csak egyszer látott idegenek hangját is, de mert nem volt nővel dolga soha, fantáziálásai közben, furcsa módon, ha éppen Müllernére, Katherineére gondolt, látta őket, de nem hallotta a hangjukat.

Némák voltak, mint a bensőjét marcangoló vágyakozás.

Katherine kék hurkáit, amelyeket álmában, mint kisgyermekeik sebesült testrészét az anyák, ő is végigcsókolt, nem nyomták el azt az emléket, ahogy egy farsangi bálon, a táncról kivörösödve, szépségének tudatában ring, tapad partneréhez, s melle, mintha megvadult élőlény lett volna, ki akart szökni a gyöngydíszes mellény szorításából, s akkor kezében a Seidler szíjgyártó mester által készített bivalybőr korbáccsal megjelent az apja.

Ütött, akit ért, agyát elborította a düh, s az ostor háromágú, ólomgolyókkal rakott vége rácsavarodott a klarinétára, amely elcikázott a döbbenettől mozdulatlanra merevedő táncosok feje fölött, s a levegőben, talán a mozgás okozta légáramtól, olyan visító hangot hallatott, mintha Katherine, aki mindaddig zokszó nélkül tűrte a verést, most egyetlen másodpercnyi sikítással kiáltaná világgá fájdalmait.

Katherine házának mására hajolva képzelgett, s a tetőfokára hágott izgalom miatt, mint mindig, behunyta szemét, s ilyenkor nem a testeket látta. Nem

Katherinét, s nem Müllernét, hanem azt a féltve őrzött fényképet, amelyet már nem lehetett miszlikre tépett darabjaiból újra összerakni, s amelyről csak ő és nagyapád tudta, hogy nem egy fényt kapott fotópapír szeszélyes foltját őrizi, hanem fekete-fehér közelkép a szép Müllerné ágyékáról. Arra az éjszakára gyakran gondolhatott Frieder.

Sokévi lappangása után azt az értelmezhetetlen rózsabimbós képet akkor látta viszont, amikor kitépte Frabábi kezéből, hogy aztán örületében összegyűrje, fogaival marcangolva megegye vágyai tárgyát a megszégyenüléstől való rettegés miatt.

Megsemmisítette, de nem tudta elfelejteni. A periszkóppal sokszor fordult a Müller-ház felé, varázslatot akart, hogy megjelenjen sárga gumiköpenyében Adelheid.

Napközben, ha nem az olvasókörből Frabábi által megmentett német könyveket bújta, akkor a valós évszaktól független összetételű ebédjét a találmányra kizemelt házaknál tett látogatásán fogyasztotta el képzeletben.

Télen, mert éppen az jutott eszébe a hó súlya alatt meg-megroppanó tető alatt, Gertrud Eberlein tanító néni felkockázott rumos dinnyéjét ette, akinek segítettek nagyapáddal, hogy az örökön világgá menni akaró, hattyúméretű holmogori gúnár szárnyáról levághassa az evezőtollakat, s ezért kapták a kútba leeresztett, fogvásítóan hideg cserhéjából készült ínycsöveget, a felkockázott gyümölcsöt, amit rumeszenciával locsolt meg az asszony.

Nagyapád azt mesélte, hogy egy alkalommal a már megcsontkított szárnyú libákat ők rakták át a kerítésen túlra, a várárok gyepére, mintha kiszöktek volna, hogy megszerezzék a jutalomfalatokat, s eszükbe sem jutott, hogy októberben már nincs, s így nem is kaphatnak rumos sárgadinnyét.

Nagyon kedvesen fogadta őket az öregasszony azon az őszi libamentő délutánon.

– Sütőtökből kevert valami olyasmit, ami hasonlított a gesztenyepürére. Nagydarab diók és darált mogyoró volt benne, s amikor megettük, Eberlein néni elővette a gót betűs bibliáját – mesélte nagyapád.

– Most pedig, fiaim, olvassatok fel nekem a Jelenések könyvéből.

Nagyapád azt mesélte, hogy nem véletlenül az a másik neve János jelenéseinek, hogy az Apokalipszis, mert Gertrud néni sötétedésig olvastatott velük, de nem is volt igazi felolvasás, mert legalább százszor kérte, hogy ismételjék el neki azt a mondatot, hogy „*En vagyok az alfa és az ómega (a kezdet és a vég)*” – mondja az Úr, az Isten, aki van, aki volt és aki eljő, a Mindenható”.

Az öregasszony mély torokhangon, mintha visszhangjuk lett volna, minden egyes alkalommal a fiúkkal mondta a szöveget, s a végén már rettegtek, s nem is értették a szöveget, hogy mit is olvasnak, mi az, amit gépiesen ismételtet velük, ájtatos arccal, a tanító néni.

– Nekem tényleg maga volt az a nap az apokalipszis. Mert a sötétedő, száritott gyógynövények illatától terhes szobában úgy láttam, hogy valaki fejfelé jár a plafonon. Nagydarab faragott, sötét színűre pácolt bútorok voltak abban a szobában. A tálalószekevény olyan csúcsíves volt, mint a templomban a szárnyas oltárkép kerete, s valami kinti derengés miatt az ágy fölé akasztott gipszöntvény

töviskoszorús Krisztus olyan volt, mintha megrovóan ingatná fejét – mesélte nagyapád. – És Frieder is azt mondta, már amikor kijöttünk onnan, hogy ha még öt percig büntet a vénasszony, akkor ott helyben összepisili magát a félelemtől.

De Frieder nem erre, hanem a rumos dinnye illatára gondolva hajolt a liliputi ház fölé, s szemét behunyva lélekben oda is ült a damasztabrosszal terített asztal mellé.

Máskor a tavasz azúrkéken tobzódó fényorgiájára s a szomszédból áradó bódító jázminillatra is fittyet hányva a kovácműhely fölé térdelt, s képzeletben, a fagytól ehetetlenné vált, s ezért egy felizzított patkó karéjában egészben megsütött bőralma darabjait dobálta egyik tenyeréből a másikba. A tenyerében a forróságot s a tavaszi virágillat mellett azt a mámorító szagot is érezte, amit Mikulás-estéken is, amikor cukrozott kukoricát főztek, s a kályha átforrósodott öntöttvas tetejére tették az almák csutkáját és héját, amitől bódító illattal telt meg az egész ház.

Ott térdelt a kovácműhely parányi épülete fölött, látta az átforrósodó alma szára mellett sziszegve feltörő gőzt, s egyetlen mozdulattal sópörte a tenyerébe, hogy aztán percekig zsonglörködjön a tüzes labdával. Közben fújta is, hogy hűtse, mintha tényleg lett volna a tenyerében valami.

És forró nyarakon, amikor a háztető alatt tömege lett a hőségnek, s a levegő mellére telepedve lélegezni sem hagyta, ilyenkor mintha szellő kerekedett volna a padláson, érezte a hordós káposztacika csombor-, tormagyökér- és kaporillatát, amit pedig mindig csak a karácsonyi böjt végén szolgáltak fel anyjáék a Tischlerstube vendégeinek a friss disznótoros vacsorához.

Néha a periszkóppal végignézett azon a szelvényén a falunak, amit a szűk látószög miatt a tükrökben a romos, s így már nem is valódi településből, a megmaradt házakból láthatott, de a makett már több volt számára a valóságnál.

Itt Traute pont olyan kislányos maradt negyven évig, Müllerné pont olyan ledéren csábító fiatalasszony, mint ahogy a sok-sok évi belterjesség miatt több almot már nem hozó szelindek szuka oroslánbőgésre emlékeztető éjszakai Holdra vonításai sem halkultak emlékezetében. Frieder még akkor is hallotta ezt az egész völgyet betöltő jellegzetes hangot, amikor pedig már az utolsó Blitz vagy talán Blum (ezt a két nevet kapták dédapja korától a mindenkori házörzők) már rég a kutyaparadicsomban ugatta a holdat.

Amikor első s egyben utolsó terepszemléden a körzeti megbízott engedélyével fölmegettél a padlásra, az, ami messziről kéményforgónak tűnt, s amivel mások nem is törődtek, téged éppen az érdekelt.

Már szinte postaállomásnyi távolságból is ordított róla, hogy nem valódi szélkakas, hanem egy periszkóp. A cserepet pótló bádogban, mint egy forgózsámlyon, el lehetett tekerni a berozsdásodott csatornadarabot, s így ha nem is láthatta Frieder a hosszabbik, függőleges cső miatt, hogy mi történik közvetlenül alatta a szomszédos telken, de ha elforgatta, ugyanabban a síkban szinte száznolcvan fokban figyelhette a házfoglalók semmittevését, a pusztulást, nyomon követve az immáron idegen falu életét.

Nagyapád azt mesélte, hogy kamaszkoruk kezdetén addig-addig ügyeskedtek, amíg sikerült úgy beállítani a csövet, hogy a szomszédba, egyenesen Traute

udvarára láttak, s a nyári melegben, amikor még a cserepek szélei is zizzelve pattogzottak szerteszét a forróságtól, pengeéles darabokban csúszva az esőcsatornába, s a leskelődők homlokáról úgy csorgott az izzadság, hogy szinte semmit sem láthattak, meglesték az esővízes dézsában hűsülő kislányt.

– Abban az évben, azt hiszem, hogy az afrikai sáskajárást megirigyelve, annyi volt a lódarázs a faluban, hogy a csorgónál, a várárok fölött, ahová inni járhattak, szinte fekete-sárga volt az ég, s mi nem tudtuk, hogy ezek kedvenc fészekrakó helye éppen a padlás – mesélte nagyapád a kudarcha fulladt leskelődést. Azt, ahogy azt hitte, hogy Frieder csiklandozza egy tollal a nyakát, amikor éppen ő nézte a félmeztelen Trautét a periszkóppal, s hátraütött, de nem is egy, hanem egy egész csapat lódarázs nyalakodott a nyakán csordogáló izzadságból, s a fenyegettség miatt egyszerre támadták meg mindkettőjüket.

– Szegény Traute, semmit és senkit sem láthatott, csak az üvöltésünket hallotta, s talán azt hihette, hogy földrengés van, mert a kapkodásban, csapkodásban sikerült akkorákat ütni a tetőre, a lécezetre, hogy zengett bele az egész környék, s az udvarukba csúszott cserepek miatti csörömpöléstől egyetlen szökelléssel kint volt a dézsából, s úgy, ahogy volt, egy szál bugyiban jajveszékelt segítséget kérve.

Te csak szutykos, elhanyagolt udvarokat láttál a beporosodott, pókhálós csőbe nézve. Kapuja vesztett csűröket, roskadozó, cseréphiányos nyári konyhákat, aztán félrehúzza egy cserepet, hogy közvetlenül a padlás alá is láss, láthattad Traute udvarát, s ha nem emlékeztél volna nagyapád képi elbeszélése alapján, hogy melyik irányban keresd Seidler szíjgyártó mester házát, akkor is felismerted volna.

Az udvar közepén csalánnal benőtt, korhadó dézsadongák meredeztek az égre a rozsdás abroncsok hálójából. Talán cserzőkádak lehettek valaha. Vastag, penésztől zöld gépszíjjal volt átkötve a tornác széthullni készülő deszka mellvédje, de nem csak ott volt rothadó bőrmaradvány. A diófa egyik vízszintes ágáról ülőke nélküli hintaféle lógott két hosszú bőrhevederen, s a férfitenyér széles, repedezett, talán gőzgépet álmódó, hintapótló bőrszíj alatt egy virágszirmait hullató, hajdan dúsan festett, nyilvánvalóan szász bölcsőben, szétrothadt szőrcsomók között egy kutya aludt.

Szétgurulva az udvaron fémhordók, még a német feliratot is ki lehetett betűzni rajtuk több mint hetven év után. Cserzéshez használt nátronmeszet tárolhatott bennük a tímársághoz is értő szíjgyártó mester.

Traute, akit Frieder Traubchennek, szőlőcskének nevezett, húsvétkor ökörhajcsárorostorokat ajándékozott a fiúknak, amivel akkorákat tudtak cserdíteni, mintha puskalövés lett volna. Cipőfűző vékonyságú bőrből készült a varkocsszerű ostor, amit maga Traute font a műhely hulladékából. Az apjától tanulta, Bartolomäus Seidler, aki szíjgyártó volt ugyan, de ostorokat, deréköveket is készített az áttétnek túl vékony anyagból, s így a kislánynak volt, akitől ellesse a mesterséget.

Az apja valójában a nagyipar számára dolgozott.

Cséplőgépek gőzlokomobiljaihoz, szárazmalmokhoz, de nagyobb városi üzemekhez is szállított, s a hegyekből mázsaszám hordták neki a szárított fenyő-

gyantát a mőcok, amit aztán valamivel kevert, s ezzel a porral együtt csomagolt minden megrendelést, mert a kolofonnak nevezett anyaggal tették csúszásmentessé a gépeket meghajtó szíjakat.

– A félnyers bivalybőrröket egy örmény kereskedő szállította. Tolokánnak hívták, s ahányszor megérkezett, mindig azt kérdezte, hogy „kell-e barack, fiúk?”, s hüvelykujjával jót bökött a fejünkre, de aztán egyszer Frieder jól sípcsonton rúgta, s azt mondta neki, hogy ez nem is rúgás volt, csak éppen kiköpte a barackmagot – mesélte nagyapád.

– Tolokán, az örmény – így emlegette, mintha ez lett volna a teljes neve, s eszedbe jut, milyen jót aludtál ott, amikor a szász faluba menet megálltál abban a városkában, ahol nagyapád történeteinek barackos kereskedője lakhatott valaha, s ahol nagyapád szerint szinte csak örmények éltek a város alapításakor. Ott aludtál egy magánpanzióban, nem akartál sötétben nekivágni az aszfaltozatlan útnak, s a városka utcáin, fenyőgerendát szállító román hegylakók szekereit láttad. Lámpa helyett fenyőgyantával töltött konzervdoboz fáklyák égtek figyelmeztető jelzésként a lőcshöz erősített rudakon.

Nagyapád szerint a gyantának különös szerepe volt Frieder és Traute kapcsolatában. Iskolából jövet, bár illetlenség volt a falu szerint, ezek mindig kettesben jöttek, s a kislány elmondta, hogy Erika Derner, az a nagyszájú, minden lében kanál, nagy valagú, izzadós, azt terjeszti, hogy ők szeretők, pedig az nem is igaz.

Abban az évben dédapád engedett a könyörgésnek, s nagyapádat próbaképpen a városi magyar iskola helyett beíratta a falusi, német tannyelvű osztatlan elemi iskolába. Úgy mesélte az öreg, hogy:

– Legalább a kőszegi sváb s az itteni szász mellett megtanulod rendesen a hochdeutscho – mondta apám, pedig az volt az igazság, hogy a leckét irodalmi német nyelven adták le, de mindenki úgy felelt, ahogy tudott, mert rátartian büszkék voltak arra, hogy olyan különlegesen ősi dialektust beszélnek, amit még a közeli szász falvak lakói is csak nehezen érthettek meg.

Az Erika elleni bosszút hármásban fundálták ki, mert Traute szerint bosszúért kiált az, amit a hájpacni terjesztett róluk.

– Azért pletykálja rólunk, hogy szeretők vagyunk, mert én azt mondtam neki, hogy tömjé ki kenderkóccal a seggét, hogy ne legyen mindig pisivizes a fenekén a szoknyája az izzadságtól – magyarázta az okokat Traute.

És akkor Frieder indián szövetségükre, az esküre hivatkozva megkérte nagyapádat, hogy szórja be kolofonnal Erika padját. Nem is volt látható a kopott, amúgy is mindig krétaporos ülésen a gyantapor.

– Azt mondta, hogy azon a napon csináljam majd, amikor ő nem megy iskolába, mert engedéllyel segít apjának a malomban. Kellett neki az alibi. És mert azoknak az iskolapadoknak az ülőkéje felnyitható volt, amikor jól ráizzadt Erika, s felszólította a tanító, felrántotta az ülést is, amihez odaragadt, s amikor felállt, majdnem vitte a teljes padsort, s olyan erővel húzta a tábla felé menet, hogy a háta mögött ülőnek az ölébe repült a kinyitott tintásüveg.

Az első jól sikerült gyantaporbosszú után elhatalmasodott kettőjükön a gyanúzás örülete. De már nem csak a csúszásgátló port használták. Feloldották ter-

pentinolajos forró vízben, s előbb csak a kapuk kilincseit kenték be, aztán már a községházán lobogó birodalmi zászlót is hozzáragasztották a homlokzathoz, amiből iszonyatos botrány, valóságos boszorkányüldözés lett.

Müller, a náci párt helyi megbízottja, falugyűlést hívott össze, s megfenyegette az ismeretlen bolsevik agitátort.

– Akkor hallottam életemben először azt a fogalmat, hogy koncentrációs tábor, mert Müller azzal fenyegetőzött, hogy egy életre koncentrációs lágerbe dugatja azt, aki megszehteltentette a zászlót. Traute hallgatott, Frieder is, s mert én voltam az egyetlen magyar, akinek hivatalból ellenvéleménye kellett volna, hogy legyen azért, hogy a Magyar Királyság területén, egy hivatali épület homlokzatán egy idegen lobogót, a horogkeresztes birodalmi vöröset lengeti a szél, én lettem a fő gyanúsított, s apámat megkérték, hogy vegyen ki az árja szellemiségű iskolából. Aztán, abban az utolsó iskolaévben, már csak vasárnaponként, vakációkban találkoztunk, s negyvennégy nyarán csak egyetlen egyszer, mert engem levetiképzésre szolítottak, a Kárpát-Duna Nagyhaza védelmét akarták ránk bízni, Friedert pedig, a Hitlerjugend keretén belül, hadirokkant SS-tisztek készítették fel a Harmadik Birodalom megvédésére – mesélte nagyapád.

Amikor a makettfalut nézegetted, arra gondoltál, hogy a második világháború szörnyűségei után a lebombázott, kiégett településekre hazakerülő emberek számára mindig volt valami kapaszkodó, hogy ne tévedjenek el a romok között. Egy épen maradt ház, a templomtorony csonka mutatouja s a törmelékhalmon között is ösvények felületei jelezték a hajdani utcák vonalát. De a parancsra kiürült falvak olyan épek maradtak, hogy pontosan ez tette számodra ijesztőbbé még a háborús romoknál is őket.

Ha nem népesültek volna be a mindent felélő jövevényekkel, akkor talán valamelyiket ki lehetett volna nevezni az Ismeretlen Katona szülőfalujának. Léteztek, de valójában végérvényesen eltűntek a világból. Új lakóik számára az Ismeretlenek Szülőföldje lehetett.

Frieder faluját már soha senki sem emlegette többé eredeti nevén. Azon az utolsó tavaszon történt még valami említésre méltó dolog.

A Birodalomból bombázások árváit fogadta az akkor még békés vidék.

Nagy felhajtást rendeztek a vezetők. Minden házra horogkeresztes zászló került, s az egész napos falugyűlésen döntöttek arról, hogy a gyermekeket nem sorkosztra fogja a falu, ahogy eredetileg Derner tiszteletes tervezte, s nem a községházán alakítanak ki közös hálóhelyet nekik, hanem családokhoz kerülnek majd.

– Városi gyermekek ezek mind, ezért aki azt hiszi, hogy kiscselédet kap, az téved – mondta Gertrud Eberlein tanító néni. – De nem szabad elszoktatni őket a munkától sem. Úgy nevelhetünk belőlük rendes német embereket, ha megtanítjuk őket dolgozni, de ne felejtjük el azt a tényt, hogy Berlinben, Hamburgban, vagy a nyavalya tudja melyik nagyvárosban, még élő tyúkot sem láttak ezek soha, nem úgy, mint a mieink, akik az anyatejjel már magukba szívták a föld szagát.

Lassan a közbeszólásokból kiderült, hogy talán a hólapáton kívül semmi esz- közt nem ismernek, libapáasztornak sem lesznek jók, mert a gúnártól biztosan

megijednek majd, s egészen estig sorolták aggályaikat, de abban mindenki egyetértett, hogy nagy testvéri szeretettel kell fogadni az árvákat.

Másnap reggel érkeztek, kísérőjük sem volt, de mindenik gyermek nyakában ott lógott a tábla, hogy honnan jönnek, s mi a végállomás.

Egyforma papundekli bőrdnjeik voltak, benne a katonásan összehajtogatott váltóruha, s vászonzacskóban a tisztálkodószerek. Fésű, fogkefe.

Soványa, rettegő gyermekek voltak, fáradtak, s talán éhesek is a napokig tartó utazás után, s órákig vártak arra, hogy a kiválasztott falusiak hazavigyék őket.

Volt köztük egy lány, aki sokkal fejlettebb volt, mint a vele egykorúak. A hivatalos levél szerint a csoportba csak azonos életkorúak kerülhettek be. De az a lány évekkal nagyobbak tűnt a többinél.

Azt mondta, hogy ő kétszeresen is árva, mert nem elég, hogy az apja elesett s az anyja meghalt a bombázáskor, de aztán az árvaházat is szétbombázták az angolok.

Hallgatag, magas kislány volt, nagyapád azt hitte, hogy vele egyidős lehet, de hamar kiderült, hogy a tizenharmadik évében járt csak, s csendességét a lelki béke jelének tartva, Derner Jakob tiszteletes úgy döntött, hogy Heningékhez adja, hátha segít a kislány vélt ájtatossága jó útra téríteni a tüzelő szukaként viselkedő Katherinét.

Tévedett.

Charlotte Reinhardt gyűjtő volt. Ő is, akárcsak a többi árva, ajándécsomagot kapott a falutól, s a fából készült játékok, kinőtt ruhák, félretaposott, de még használható cipők között talált egy teljesen üres fényképalbumot is. Másnak talán bosszantó kacat lett volna, de a lány hamar kitalálta, hogy mi is kerüljön bele, egy olyan faluban, ahol az emberek még csak nem is fogtak a kezükbe soha fényképezőgépet.

– Legalább lesz, amibe begyűjtem a családomat – mondta nagyapádnak bibliaóra után, a véce közös előterében, s elkezdte összevásárolni a fényképeket.

Már két testvért ragasztott be magának, s aztán nagyapádra is sor került.

Mindezt csak nagyon későn, szinte a halála előtti napokban mesélte el az öreg.

– Magyarral még úgysem voltam – magyarázta neki, amikor nagyapád végre megértette, hogy egy nagymamafényképért egyszer, egy dédiért, mindegy, hogy férfi vagy nő, hajlandó volt kétszer is engedni.

– Volt nekem amerikai fogolypilótám, francia hadifoglyom, de akkor csak ennivalót kértem, mert állandóan éhes voltam. Most begyűjtök magamnak egy családot, hogy ha majd lesznek gyermekeim, mutogathassak nekik fényképeket. Hát nem mindegy, hogy kit látnak a képen, ha már így is, úgy is halottak.

Nagyapád nem részletezte, ahhoz túl régimódián szemérmes volt az öreg, de te remélted, hogy Frieder még fogságba kerülése előtt túlesett a tűzkeresztségen.

Minden fiú tudott Charlotte fényképgyűjtő szenvedélyéről, s arról is, hogy mivel fizet, s azt olyan mesteri gyorsasággal csinálta, hogy szinte idejük sem volt átérezni a fiúknak az eseményt, de a felnőttek, mint mindig, most is vakok és süketek voltak.

Ők csak azt látták, hogy a hallgatókislány, örökkön a hóna alatt hordott albummal, el-elmegy sétálni, felmászik a Tímár-bástya falépcsőin, de soha nem marad el sokáig.

Már szelektálhatott is a fényképekből. Kidobott egy csomó fiút, s azt mondta, hogy egy tizenhat éves lánytestvékéért is kétszer jár annak, aki hozza.

A botrány nem váratott sokáig magára.

Az albumban már négy véglegesen beragasztott testvére volt Charlotte-nak. Volt már nagyapja, nagyanyja, anyja is került, nagyon nehezen tudta megszerezni, mert nem akart népviseletes fényképet, s akkor kinézte magának éppen azt a Müllert, akitől inkább félnie kellett volna.

Kertelés nélkül mondta el, hogy minek kell az SS-egyenruhás fénykép, s hogy mit ad cserébe, s akkor a nemzetiszocialista erkölcsiség nevében összegyűlt a véstörvényszék. Bizonyítékuk csak annyi volt, amennyit beragasztva találtak, nem tudhatták, hogy időközben megunta a bajszos nagyapát, összetépte két dédanyját is, de az egyik fivér képe okozta a botrány kellős közepén a tragédiát.

A kacskakezű, felmentett tűzoltó, Peter Schuller feszített az egyik képen rézsisakosan, díszegyenruhájában, s a keresztkérdések súlya alatt, amelyekben Else Fromun, a nőszövetség titkára jeleskedett, bevallotta, hogy neki semmi dolga sem volt a nevezett kiskorúval. Ő azt a féltve őrzött fényképet, amit Nagyszébenben csináltak róla a szász települések tűzoltóinak versenyén, azt Katherine Heningnek adta, s bár tagadta az elején, hogy kapott érte valamit cserébe, Müller fenyegetése miatt, hogy kiküldeti béna keze ellenére a frontra, végül bevallotta, hogy, hát azért.

– A gazdakör végében cseréltünk, amikor éppen én inspekciótam, hogy a szabás-varrás kör után ne maradjon parázs a kályhában.

Else Fromun ragaszkodott, hogy szembesítsék Katherinét és Schullert, s arról is faggassák ki a nagylányt, hogy neki mit adott az a kis cafka birodalmi árva cserébe a fényképért, mert valami fajtalanyságot sejtett a dolog mögött. Neki nyilván voltak sejtései, de akár tapasztalata is e téren, mert a háború előtt egy egész nyarat töltött Németországban, egy női vezetőket képző táborban.

– Ezek leszbeszi szerelmet gyakoroltak – mondta ki a mások számára érthetetlen szentenciát.

Mindenki egyetértett abban, hogy okvetlenül szükség van szembesítésre, s hogy még keményebb legyen a véstörvényszéki vizsgálat, úgy döntöttek, hogy átteszik a székhelyüket a kihallgatás idejére a Hening-házba, ahol a bűnösök élnek.

De nem kerülhetett sor a szembesítésre.

Azon a késő délutáni órán már tudta az egész falu, hogy mi a vizsgálat tárgya, s amikor a vérbírói szigorral megáldott előljárók benyitottak a kapun, olyan látvány fogadta őket, amiktől a legádázabb ember is megdöbbsen volna.

Charlotte és Katherine, mint a vállon viselhető átalvetők, nyakuknál összekötve, félmeztelenül, korbácsnyomokkal a testükön, élettelenül lógtak a diófáról, s nem messze tőlük, a csűr gerendáin, Heninget lóbálta a szél.

Hening.

Háborús kvótákat kaptak a falvak. Cukorrépat termesztettek olyan vidékeken is, ahol senki sem értett hozzá, s gyár sem volt elérhető közelben. A pótkávét

anyaga, a cikória, de a len is rákerült a kvótára, az ipari olaj miatt, de gyógyszer alapanyagokat, gyógynövényeket is kötelezően vetettek a kimaradt trópusi szállítások helyettesítésére. Zsákszámba szolgáltatott be mákgubót, hordószámra a szüretlen házi repce- és tökmagolajat, s Frieder falujában is pontosan tudták, hogy mikor, minek van transzportideje, ahogy nagyapád nevezte az azonos rakománnyal megtöltött vonatok indulását.

Lesoványodott ökrökkel kellett volna az az ember, talán éppen Hening, fölhajtson a rámpára, hogy egyenesen a vagonba rakodjanak, de az ökrök lába megmegcsuklott, s ha fél métert haladtak, akkor kettőt csúsztak vissza a túlzottan megrakott szekérrel.

Talán második órája kínlódott az állatokkal, a fagyott sár már kifényesedett a csúszkáló patáktól, s akkor az a hajcsár, aki addig vészjóslóan csendes volt, egyet üvöltött, mint a súlyosat emelő emberek, s jancsiszöges, ólomgolyókkal is súlyosított ostorával elkezdte verni az ökröket.

– Olyan hangot hallottunk a lakásban, mintha tompa, nagyon távoli mennydörgés lett volna. Anyám nézett ki elsőnek az ablakon, s éppen azt láthatta, ahogy az ostor vége beakad az egyik állat szarvába, s kitepi a marha szemgolyóját, aztán a következő iszonyatos ütéstől felhasad a másik igásnak a hasa, s a belek kifordulnak a földre. Apám akkor ment ki. A levegőbe lőtt, de a megvadult ember talán a fegyver dörrenését sem hallotta. Csak ütött és ütött, egészen addig, amíg a lövések hangjára elő nem került az állomási csendőr, aki aztán puskatussal hátulról leütötte az eszement parasztot – mesélte nagyapád.

Te ugyanarra a lapra jegyezted föl a bálban lezajlott eseményt, Katherine megveretését, aztán a két lány halálát, az öngyilkosságot s az állomási jelenetet, akkor, amikor arra gondoltál, hogy a padláson talált makettet s a panorámafényképet véve alapul megpróbálsz történetekkel végigmenni a falun.

Az indiánosdi mellett a tetőmászás volt nagyapádék kedvenc éjszakai szórakozása. Gumitalpú tornacipőjükkel halkan mászkáltak a házak tetején. Egyszer kapták el őket csak, de Frieder kivágta magát. Azt mondta, hogy a repülőket figyelték, hogy ha bombatámadás lenne várható, bekapcsolhassák a községházára szerelt szirénát.

Közvetlenül a háború előtt ezerkétszáz lakosa volt a községnek, nagyapád nyilvánvalóan nem ismerhetett mindenkit, talán az egytizedét sem, s így akikre te emlékszel a történeteiből, talán az egytized tizede, legjobb esetben is a negyede. Hús-harminc név került arra a panorámafotóra, amelyet térképként akarsz használni.

Azért ez a határozatlanság, hiszen nem azt monddod, hogy huszonkettő, esetleg tizenkilenc, mert a tetőmászó éjszakai kirándulásaikat mesélve olyan kéményekről, galambdúccá szélesített padlásablakról mondta (nevezzük tereptárgyaknak őket), hogy ott lakott Liebhardt, esetleg Eberlein tanító néni testvére, hogy az említett történet, amiben kiszakadó villámhárító rúdja szerepelt, két-három házra is ráillett volna.

Nem kapkodva mesélte, aprólékosan részletezte a tetőmászásokat, de ahol emlékeid szerint semmi sem történt velük, azt nem számoztad be. Traute házától addig, amíg Müllerné ablakáig értek, ötvennyolc háztetőn kellett volna, hogy

végigmásszanak, s akármilyen tetszetős és látványos is lehetett cserépmászó alpinizmusuk, azt hiszed, hogy egyetlen éjszaka alatt képtelenek lettek volna eljutni a falu egyik végétől a másikig.

A templomtorony magasságából a múlt mélységébe kellene leszállnod.

Nem is akarod újrendezni a fülke padlóján szétszóródott lapokat.

Talán az lenne az igazi megoldás, ha beszámolnád külön-külön az azonos helyszínek történéseit, esetleg, mint a hivatalos ügyiratokban, a szereplők kapnának akkurátusan összefűzött oldalakat, s az egészet, mint valami valós dokumentumot, bekötetlen formában, egy irattartó dossziében, s nem könyvként jelentetné meg a kiadó.

Talán tilos jelzést kapott a vonat, mert nyoma sincs olyan településnek, ahol meg kellene állnia. Koszos faluroncs utcájára nézel, már sötét van, s egy lámpa gyenge fénykörében egy embert látsz. Kimustrált babakocsit vonszol maga mögött. Deszkakupac a rakománya, s innen, a sötétség és távolság ellenére is, látod, hogy egy üveges ajtó maradványait, s talán néhány ablakkeretet cipel.

Frieder megszelídítette az elárvult menyétkölyköt, Lottét, s várta, hogy ismét hallja, de most már távolodni, annak a férfinak a lépteit, akit soha nem lát, pedig szinte hetente jön az idegen, s ilyenkor csöndben mennek át Frabábi hajdani cseledszobájába, ahonnan már nem hallatszanak fel Friederhez a hangok.

Nem láthatja, mert az autóval mindig az alsó úton jön, s ha Friederék utcáján megy vissza, akkor már amúgy is csak a hátát láthatná.

Az ilyen látogatások után, amikor az asszony fölviszi a padláslépcső felső fokáig Frieder ebédjét, vacsoráját, érezni rajta a szagos szappan illatát, s látni, hogy frissen mosott, festett és dauerolt a haja is.

Már várja a felbukkanó fejet, hogy megmutathassa, milyen kunsztra tanította a kis állatot. Mert Lotte bebújik tenyeréből a hosszúujjú ing alá, s ha csak egyet csettint a nyelvével Frieder, akkor visszamászik a kinyújtott tenyérbe, de a két csettintés azt jelenti, hogy végig kell, hogy rohanjon a karján, átmászni melle szőröcsomói között, hogy leereszkedve a másik kézbe elkunyerálja a csirkenyakmaradékot.

Furcsa zajt hall az utca felől, s tudja, olyan irányból jön, s olyan távoli a hangforrás, hogy nem takarják a közvetlen közelben lévő háztetők, s azt, hogy mi okozza, azt talán még a periszkóppal is látni lehet.

Lottét a fejére teszi, mert ilyenkor a hajába csavarodik a menyétkölyök, s a periszkóppal lenéz a templomtér felé. Nyár van, de az az ember egy vasszánkón húz valamit, s Frieder felismeri a gazdakör ajtajának maradványát. Talán túl nagy volt ahhoz, hogy egyben húzhassa el, s a V-alakú berakások egyikénél barmolta szét.

– Ez az ajtó teteje – ismeri fel a rajta maradt feliratról. A domborított réztáblán a könyvtár órarendje, az, hogy munkanapokon, de vasárnap is, minden este hattól hétig van nyitva.

És látja azt is, ahogy a harangot akarják darabokra fűrészelni, s a torony alatt hallja Frabábi tiltakozó hangját, s azt a másikat, az oroszlánbögés-szerűt, Blitz támadás előtti figyelmeztetését. És mint akárhányszor hasonló esetekben, akkor is, amikor régebben a zenepavilon rézkupoláját akarták szétverni a fémért, tudja, hogy az idegen, milicista egyenruhás férfi, Frabábi ismerősének legkö-

zelebbi látogatása után csak órák telnek majd el, s máris razziázó rendőrökkel telik meg a falu, s csizmák dobogását hallhatja majd a templomtér kövezetén. Parancsszavakat is, sikoltozó nőket, üvöltő férfiakat, hogy aztán napokig ismét csend legyen a szétlopkodott faluban.

Ahogy a periszkóppal a szánkós embert nézte, talán a fények játéka, vagy a tükrökre rakódott piszok miatt, egy pillanatra különös jelenségnek lehetett szemtanúja. A négy fiatornyon nem keresztek, csupán fémgömbök voltak. Négy fémgömb, de ő ebből a szögből mindig csak egyet láthatott közülük, s most az az egy elmozdult, mintha rá akart volna telepedni egy zsebkendőnyi felhőre, s Frieder biztos volt abban, hogy nem a rosszulleteket megelőző feketeséget látja, hanem az az előbb még fényes gömb feketedett be, mint hajdan a hold, amikor barátjával, Villámló Farkassal, a nagyapáddal, az Igazak Útjára akartak térni.

Negyven év alatt, amit elbújva szülőháza padlásán töltött, csak néhányszor látta feketének, szomorúnak, pedig évente ott állt a ház fölött a telihold, néha éppen azon a ponton, ahol az egyik cserepet törött ablaküveg darabjával pótolták. Nem tudta az okát, arra gyanakodott, hogy a kéménytől lehet, talán szemetet, rossz rongyokat égethet ilyenkor Frabábi, attól lesz gyászfekete a hold.

Ónámítás volt. Nem akart emlékezni a Jenyiszej melletti barakk-tábor kórházára, a karbolszagra, a csöndben haldoklókra, akiknek már arra sem maradt erejük, hogy legalább jajveszékelenek.

Arra sem akart visszaemlékezni, valami belső gátlás miatt, hogy nemcsak gyermekkorában a kolostor romjainál tett fogadalma alatt látta, de egy szibériai fehér éjszakán, amikor június végén is fagyott, s az erdei málnaszemek zölden koppantak a rettentő hidegben, akkor azon a Szent Iván-éjszakán a vastag jégvi-rágon keresztül látta meg ismét fogadalma jelképét, a szomorú fekete holdat.

Friedernek visszatérő álma volt a padláson, hogy egy csupa húsvéti bárányból álló nyájon, mint valami vetett ágyon, fekszik, enyhe hullámmázzal viszik, s ő az eget bámulja, amelyen tükröződik ez a menet, s a bárányfelhők mozdulatlansága mögött olyan kék az ég, mintha tintával kenték volna be a fodrozódó fehérség között.

Fekszik ezen a bárányágyon és hallja, hogy valami multság lehet, s mert nem volt cigány a faluban, a bálokon a fúvószenekar szolgáltatta a zenét, vagy Teo Plötz harmonikázott, egy Porosországból idekerült suszter. Álmában mégis mindig a rezesbanda fújta a talpalávaló polkát, s a nehéz lépések döngését megszakítja időnként a kórusban kiáltott, az utolsó zenei frázist elnyomó „hoppsása” moraja.

Férfiasan lépegetve, mintha nem is a bárányokon járna, dédapja jön szembe vele. Ünnepi csizmája lakkosan fénylő, dúsan hímzett ujjatlan templomi bundában van, csak a nagy ezüstgombok tartják nyakánál a lehullni kész, súlyos ruhadarabot, s kinyújtott kezében egy fehér galambot tart. Friedernek akarja adni, de mintha nem is őt szólítaná, csak valahogy hasonlít nevéhez az a szó. Talán azt suttogja, Friedhof, talán friedlos, hogy temető, békétlen... Aztán szokása szerint, mint ahogy valaha életében is kötőszó helyett használta, azt ismétli, hogy „allerdings”, amely éppen úgy lehetett kérdés, „valóban?”, mint helyeslés, „persze, persze” értelemben.

Álmában Frieder faluja nyelvjárásában beszél, azon a szász nyelven, amelyen negyven éve nem hallott senkit megszólalni, bár időnként a dallamos, madárlátta mondatokat elnyomják fantáziálása közben a lidércnyomások, poroszosan pattogó vezényszavak, s ilyenkor a megyeszékhelyen van, s a kötelezővé tett Hitlerjugend-táborból SS-kiképzővé változó inasiskola udvarán áll.

Már besorozták, mint a többi tizenhat évest, de civilben vannak. Csak sapkát és SS-karszalagot kaptak. Négyszögben állnak, Hitler szónoklatát hallgatják. A lámpaoszlopokra szerelt csukaszürke pléh hangszórókból a Führer beszél. A frontszállítások miatt késve, de mindennap megérkezik a Völkischer Beobachter, a náci hivatalos lapja, s ő álmában hatalmas sárkányt készít az újságból és elrepül a báránnyelűk közé.

Látja a tundra gyér fenyőerdeit, de a fátlan térségeket nem hó fedi, hanem a frissen fejt tejnek a fehér habja, s onnan, abból a magasságból a barakkváros sem kátránypapírral fedett épületek sora, hanem szilvalekváros, a magas falú tepsiben pirosra sütött héjú kalácsok egész légiója.

Érezte is azt az illatot, ami olyankor terjengett az udvaron, ha az almolásra sem való szalmával felfűtötték a sütőkemencét, hogy aztán a senyvedő hamuba helyezze anyja a tésztával teli edényt, s a forró hamu és a hőt visszasugárzó tapasztott kemencefal eggyé olvasszon tésztát és szilvalekvárt. Olyan ropogós lett a kalács, mintha cukormázzal vonták volna be.

De nem kedvenc nyalánkságának illatát érezte.

Rosszul csukhatta be a kémény ajtaját, s szikra pattant a száraz szalmára. Már lánggal égett akkor, amikor fölébredt kábulatából, s mert az ivóvízzel teli agyagkorsón kívül csak a kübliként használt teli dézsa volt a padláson, ezzel oltotta el a búvóhelyét, s ezzel együtt a szülőházát veszélyeztető tüzet.

A bűzt nem lehetett kiirtani soha. Beivódott a sárral tapasztott padlásaljzatba, s a tűzveszély, no meg a szag miatt Frabábi sarat kevert, s szinte láthatatlanná téve, bevakolta vele nemcsak az ajtót, de a kémény vélt repedéseit is.

Az első években nagyon sokat aludt a padláson, egyetlen szórakozása az volt, hogy mielőtt bevakolták volna, azon a kéményajtón keresztül hallgatta azt a faluvezető házából szerzett rádiót, amit Frabábi még a kiürítés utáni napokban hozott el a kapkodó menekülés miatt ott hagyott, de egyáltalán nem az elhanyagoltság látványát nyújtó lakásból.

Igazi világvevő volt, a Német Birodalomban gyártották, amit a szárazmalom motorjáról üzemeltetett az asszony. Hulladékfából fejlesztett gáz volt benzin helyett az üzemanyaga, de az őrlő köveket s az áttételeket lekapcsolta, hogy kevesebb fogyasztó legyen, s így, ezzel a régi dinamóval fejlesztett árammal működött a rádió, akárcsak házukban a padlásfeljáró alatti egyetlen hunyorgó villanyégő is.

A rádió nem németül, magyarul beszélt, román adó volt, naponta egy-két órát magyarul is sugárzott, de Frieder soha nem tudott végighallgatni egyetlen műsort sem. Csak addig szólt, amíg kitartott a gépezetet tápláló fagáz.

Néha elvadult galambokat is látott a padláson, s ilyenkor próbálta kitalálni, hogy vajon Jakob kínai sirálykái párosodtak-e Andreas pergőivel, mert néhány nemzedékig, amíg egységes vadgalambszínt nem öltöttek, még meg tudta különböztetni galambász szemmel, hogy milyen fajtából keveredtek jövevényei.

Kóbor macskák is meglátogatták néha, s egy éjszaka ijesztő sivalkodásra ébredt. Kurrogás és fájdalmas nyávogás, fújtatás jelezte, hogy valaki, a kandúrnál is keményebb honfoglaló érkezett.

Menyét költözött az egyik sarokba, s az óvatos állat megérezhette, hogy Frieder nem akarja elpusztítani sem őt, sem a később megszületett kölyköket. Ételmaradékból, csirkecsontból rakott útjelzővel, mint mesékben az elszórt hamuval, utat jelölt a kis ragadozó számára, s az egyre közelebb merészkedett hozzá. Talán szelíd menyétje, Lotte ősükanyja volt ez az első látogató.

Egy-két nemzedékváltás alatt megszokták az embert, s a kölykök játszóterének vélhették a férfi tenyerét, ki-be ugráltak, s szinte várták, hogy ismétlen záródjanak és nyitódjanak Frieder ujjai, hogy aztán egymással versenyezve ugorhassanak a furcsán meleg, füvetlen, emberszagú rétre.

A fecskefészkeket a szomszéd házon láthatta. Az eresz alatti falhoz tapadtak, s a magány hosszú évei során annyira kifinomult Frieder hallása, hogy megismerte saját fecskéi hangját. Amikor nyári zivatarok előtt fecseggve cikáztak a magasban, kihallotta a raj csapongva helyet változtató, összevissza kavargásából is kedvenceit.

Ha nem is látta, de szinte helyszíni közvetítőként el tudta volna mondani, hogy mikor repesztik meg a fiókák a tojásokat, s a csivitelés kórusából azt is tudta, hogy most éppen a fészek szélén egyensúlyozik, vagy a mohával, pihével bélelt, jól kiharcolt helyén bizonyítja elsőbbségét az, amelyiket az első pillanatban megszeretett uralkodói hanghordozása miatt.

Az a kedvenc soha nem csacsogott, nem csiripelt, nem szaporította a szót. A fecskenyelv tömondataiban közölte akaratát testvéreivel, s enni is mindig ő kapott a szülők csőréből elsőként.

Amikor először repültek ki, Frieder elhúzta azt a cserepet, amelynek kapaszkodóbarázdáit egy tollecsettől bezsírozta, hogy hangtalanul csúszathassa el, s figyelte kedvencét, azt a dupla V alakot az égen, amivé cikázásainak gyors zuhanásában vált a nevenincs madár, ahogy a levegőben is gyorsabb, fordulékonyabb volt többi fiatal társainál.

Ha ismerték volna az ornitológusok a felfedezését, amit a fészeknél magasabb pontról figyelve őket leszűrt, azzal, hogy évekig követett egész nemzedékeket, akkor a szervezetségük különös társadalmi rajzát írhatták volna le.

Látta, hogy az eresz alatt szinte várost építettek a fecskék, de tökéletes hallásával csak egyetlen fészekre figyelt. A magányos évtizedek alatt megtanulta jelzéseiket, kedvenceit figyelve, amelyek többnyire az első költésből kerültek ki, s amelyeknek nevet soha sem adott, talán babonásan félve attól, hogy akkor nem térnek vissza. Ők, a kedvencek vezették rá, hogy az őszi nagy gyülekezésben, amikor a felületes szemlélők számára rendszertelenül, összevissza telepednek meg az ágakon, aztán már később a falu villamosítása után a drótokon, öröklött, és soha nem változó állandó mintát követnek.

Alsóbb ágakra zsúfolódott a többség, még akkor is, ha sokkal hosszabb, több helyet kínáló volt a fölöttük növekvő ág, amelyen csak néhányan kapaszkodtak, köztük Frieder fecskéje is. Percre pontosan tudta, hogy ezek a villámként cikázó, szinte láthatatlanul forduló madarak mikor röppennek fel, s éveknek kellett eltelnie, hogy rájöjjön, nem csak a csapatban repülés tanulása miatt teszik.

Lábaik gyengék – gondolta Frieder, mert a cinkékkel, verebekkel ellentétben szinte nem is látott át hasuk fehér tollazata alatt. Nem álltak. Valójában guggoltak, s megfigyelte a körtefa száraz ágán üldögélőkön, hogy fűszálvékony lábujjaikat úgy mozgatják kapaszkodás közben, mintha a gally furulya lenne, s a fecskezene- kar hangjai a befogott és megnyitott, láthatatlan lyukakból szállnának az égre.

Ott csiviteltek gyermekkorra egén is, de Frieder tudta, hogy akkor figyelte meg őket először jobban, s ez nem padlásléte alatt történt, amikor a visszavonuló SS fél századot, amelybe beosztották, vadászgépek támadták.

Hanyatt feküdt az útszéli árok bokrai között, valójában nem tudott félni. Inkább csodálkozott, mert ilyen közlőről még nem látott soha repülőt. Nem zavartatva magukat a gépek fülsiketítő zúgásától, a fedélzeti gépfegyverek ropogásától, fecskerajok gyülekeztek a közeli falu fölött. Magasba emelkedtek, aztán a mező felett szinte sűrölték a földet. Arra gondolt, hogy a Wächter-ház eresze alól is éppen így útnak indultak már. Akkor még nem sejtette, hogy a fecskék után a falu is megindul, hogy sohase térjenek vissza oda, ahol megszülettek.

Honvágya volt, s nem a félelem miatt csorogtak végig a könnyek az arcán.

Figyelte, hogy az útnak induló fecskék éles fordulókka kerülnek el a zuhanva, a katonákat géppuskarúzzal támadó gépeket. Mintha felmértek volna sebességet, pontos távolságot, s felhőnyi rajukból, a támadás óráknak tűnő percei alatt, egyetlen madarat sem találtak el a záporozó golyók, pedig ott röpködtek az alacsonyan húzó vadászgépek között, s ez az élmény, s az, hogy az igarkai fogolytábor közelében, a vízmosásos partba vajt fészkekből kirepülve is láthatta őket, talán azonosította benne a fecskék közösségi létformáját azzal az egyetlennel, amelyet felnőtte válása közben megtapasztalt.

Makulátlan fekete-fehér egyenruhájú hadsereget látott a fecskékben, amelyek egyenként személyiségek ugyan, de a láthatatlan parancsnokuk által megkövetelt kollektív fegyelem miatt a legtokéletesebb légi köteléket képezték.

Egy fürdés, borotválkozás utáni aszályos nyári napon (literes üvegekben adta fel neki Frabábi a hűsítő zuhanyozáshoz a kútvizet), s amikor, hogy fel ne fedezék, nem lehetett leönteni a padlásról az esőcsatornába a fürdővizét, eszébe jutott gyermekkorra szappanbuborék-eregetése, s egy szalmaszálla, a félretolt cserép nyílásán keresztül, elkezdte évekig tartó játékát.

Eleinte csak egyszerű buborékok szálltak a felhevült cserepek fölött, de aztán mestere lett, technikát fejlesztett, s egész gömbszerelvényeket tudott indítani. Színekkal is kísérletezett, de málnával, fekete ribizlivel színezett szappanos vize nem hozta azt az eredményt, amit várt, s beletörődött abba, hogy Isten egyformán szívárványosra teremtett minden szállni képes buborékokat.

Unalomból, talán gyermekkorra hangulatainak felidézése miatt, fújta az első gömböket, de felfedezte, hogy azok, amelyek nem esnek le rögtön a cserepekre, s továbbszállnak a szomszéd udvar felé, felbőszítik a fecskeszülőket, s mint hajdan a vadászpilóták, ezek is éles fordulókka, zuhanva támadják a betolakodókat.

Frieder egy hosszú náddal irányítani, gyorsítani tudta a szívárványosan csillogó gömböket úgy, hogy a bal kezében fogta a szalmát, s ha már felhőnyi buborék lebegett a háztető fölött, a jobb kezében tartott nádba nagyot fújva a cserepektől elirányította, s a fecskeharc eszközeivé tette őket.

Fecskék, menyétek, macskák és elvaduló galambok voltak számára a társadalom. Fölfedezte életrendjükben azt a szakaszosságot, amely miatt ellenségeik számára is kiszámíthatóak lehettek. De a valódi rendszert, az alávetettségéből, a mellérendelések láncolatából, s talán valamiféle törzsi, faji öntudatból származó fegyelmet az utca felőli szarufa alá telepedett vadméheken tanulta meg.

Az a figyelem, mondhatni, hogy szeretet, amelyet Frieder a kezdeti években tanúsított állatok, madarak, bogarak iránt, megmagyarázhatatlanul ment át gyűlöletbe. A párosodó galambok felajzott turbékolása, a fészküket építő fecskék sárgolyóinak halk csettintései, a csuporforma otthon építésének szinte nesztelen, mégis hallható hangjai, a macskák szerelmes kurrogása gyűlöletet keltett benne, s olyan érzés fogta el, hogy ha nem pusztít el mindent, akkor neki kell elpusztulnia.

Frabábi megrémült, amikor Frieder arcába nézett, s nem tudhatta, hogy az a fénykép volt a dühroham elindítója, amelyet ő adott oda.

A meneküléskor Knoppék nem vitték magukkal Frieder dolgait, abban reménykedve, hogy Hitler csodafegyvere napokon belül úgyis megfordítja a háború menetét, s ha a fiú korábban térne vissza a frontról, mint a család a bizonytalanból, civilbe öltözhet rögtön. Minden a helyén maradt, reménykedett az anyja, hogy a fiókos szekrényben megtalálja ingeit, gatyáit, a gyapjúzoknikát, téli és nyári ruhákból mindkét váltást, s amikor egy alkalommal Frabábi friss levendulát tett a molyok ellen a ruhák közé, megtalálta azt a semmitmondó, talán az időtől megfeketedett fényképet.

Hatkilences fekete-fehér kép volt. A rózsabimbót felismerte, az kiviláglott a sötét alapból, de hiába forgatta, nem tudta megállapítani, hogy egy ravatal fekete gyapjúposztóját látja, vagy az idősebb Frau Knopp hárászkendőjét, s amikor rákérdezett, Frieder kikapta kezéből. Számára az a kép, amelyről csak nagyapád és ő, ketten tudták, hogy Müllerné ágyékszörzetén van a rózsabimbó, a nemiséget jelentette. Nem a kép valóját látta benne, hanem azt a sárgán fénylő gumiköpenyes alakot, aki kitarja, mint egy szárnyat, azt a szokatlan köntöst, s az aranyfényben ott volt látható minden, amiről egy kamaszfiú álmodhatott.

Ujjai görcsöt kaptak a féktelen dühtől, nem bírta széttépni, ezért a szájába gyűrve rágni kezdte a képet. Homlokán lüktetve dudorodtak ki az erek, de Frabábi nem ettől a látványtól, hanem a nézésétől ijedt meg igazán, és amilyen gyorsan csak tudott, lemászott a padlásról, s napokig került a találkozást.

Olyankor tette le a padlásajtó melletti lépcsőfokra az aludttejes csuprot, a kenyeret, vagy ha sütés napja volt, s még nem volt friss kenyér, akkor a héjában sült krumplit, amikor Frieder lépteiből tudta, hogy a padlás túloldalán van éppen.

Frieder nem csak Frabábival szemben változott meg.

A szemlélődőből, szokásokat megismerőből talán felszínre bukkant az uralkodó faj diktatori, uralkodni akaró hajlama, s megtette azt az utat, amit őelőtte mindenki, aki önmagát fontosabbnak érezte a többinél.

Nem állhatott vadméhek, fecskék, menyétek, galambok élére Frieder, s az, hogy szeme láttára párosodnak, fészekaljakat nevelnek, eljuttatta a magány végső stádiumainak egyikébe, az önpusztítás kezdeti fontolgatásának gon-

dolatait kitöltő napjai után a társtalanoknak a mások kapcsolatait feldúlni akarásáig.

Hurkos botjával, amelynek végére kis kosarat szerelt, hogy elérhesse a tetőre hajló cseresznyét, körtét, olyan dühvel kezdte tépdetni az ágakat, mintha orkán csapott volna le a Wächter-ház tetejére, s csak Frabábi könnyörgése vetett véget a csendálarc elleni önleplező tombolásnak.

– Azt akarod, hogy tömlöcbe dugjanak? – kérdezte szemrehányóan, fejét éppen csak feldugva a padláson szétterített szénából.

Belső démonjaival vívta azt a harcot, amelynek maradandó külső sebei is voltak. Leverte a vadméhek lépsejtjeit, s bár nem akarattal, de szétrombolta tombolása közben a menyétcsalád fészket, amely olyan volt, mintha a fölösleges emlékek enciklopédiája lenne. A jól kipárnázott fészkek anyagába szétrágott szépírásfüzet maradványát éppen úgy megtalálta az ember, mint régi szvetterek gyapjúszárait, s énekesmadarak színes tollai mellett a ruhaszáritó kötél végéből lerágott darabot.

Már esteledett, amire lecsillapodott, s magába roskadva ült a párnákból, paplanokból, derékaljakból és matracokból kialakított kuckója romjain, amikor meglátta a fészket kereső menyétet.

A kis állat, mint aki nem akar hinni a szemének, bele-beleszimatolt a levegőbe, s egyre nagyobb köröket írva le, kereste a fészkek maradványait, s Frieder úgy látta, hogy minden egyes darab megtalálása után szemrehányóan néz rá, mintha azt kérdezte volna: „ez mire volt jó?”

Másnap kezdte azt a házacsát építeni, amiben aztán hosszú szelídítő munkájának köszönhetően végleges otthont nyertek menyétek nemzedékei, s amely méretei miatt átrendezte később a terepasztal, a falu makettjének léptékét is.

Ha valaki szimbólumot keresett volna a terepasztal és a menyétház elhelyezése, nagysága s a padláson betöltött szerepe között, könnyen találhatott volna érveket arra, hogy Frieder tudatalattija rávetítette erre a mikrokozmoszra a külvilághoz való viszonyát. A Lotte-ház, ahogy később magában emlegette, természetesen nagyobb volt, mint a makett temploma, s az állatok nemzedékei úgy sétáltak végig a várfalon, a házak között kihagyott úttesten, mintha ők lennének a valódi lakók.

A menyét, de nem az egyetlen Menyét, hanem nemzedékeik, ugyanúgy viselkedtek, mint a jöttment házfoglalók. Friedernek látnia kellett, hogy még föl sem falták teljesen a fészkükből kiszedett fecskefiókákat, a tetőn le vadászott galambokat, már hozták a következőt. Húsos szárnyrészeket, szétrágható ízületek maradványait hordta ki a házacsából a menyétmama, s valójában csak annyi különbség volt a falut bitorló siserehad s a menyétek között, hogy ezek legalább tisztán tartották környezetüket.

A dühkitörés napja után megváltozott Frieder és Frabábi viszonya. Az asszony, aki a padlástűz után, amikor beszüntették a kéménytelefont, gyakran ült le a legfelső lépcsőfokra, hogy a napi események néhány szavas beszámolója után, az emlékezésbe temetkezve, árnyalja régmúlt történések elrajzolt képét, s hogy, olykor vitázva, pontosítsa a Wächter-házban hajdan elhangzott mondatokat, már nem szívesen lépett a padlásra.

Néha levágta Frieder haját, segített megmosni a férfi hátát, de nem kucorgott többé óráig a lépcsőn vagy a kémény tövében.

Nem ment fel, pedig neki is hiányzott az, ahogy eleinte le-leült Frieder mellé, s mesélt a hirtelen jött menekülés okozta felfordulásról, a síró asszonyokról, gyermekekről, a katonai kötelezettségen túli férfiak elkeseredettségéről.

– Tudod, Frieder – mondta akkor, amikor a fiú hazatért –, olyasmiket vittek, amit minden ember fölöslegesnek tartana. Fényképalbumok, párnák, amik az első esőben használhatatlanná dagadtak, ünnepi viseleteket, amiknek az úton nem vehették hasznát. Vittek persze a maradék élelemből, a tavalyiból, hiszen még csak augusztus vége volt, nem jött el a friss gabona őrletésének ideje. Disznók is, már ahol maradt a beszolgáltatás után, csak éppen hízásra fogottak voltak, s nem volt idő arra, hogy levágják, lesüssék a húsukat.

Különös csatornákon érkezhettek Frabábihoz a hírek, tudott régebbieket, a front átvonulása utáni napokban malenkij robotra hurcolt, soha vissza nem térő mezőségi magyar emberekről, s arról a németes hangzású nevűek elleni városi hajtóvadászatról is, amelyben a román közigazgatás örömmel segítette a béke első napjaiban a szovjeteket.

Beszolgáltatásról mesélt neki, a megnyomorított falvakról, a gyárak államosításáról, s arról, hogy bizottságok alakultak arra, hogy az üresen maradt szász falvakat betelepítsék.

– De ide nem jönnek újak, a nyakunkon marad ez a csűrhe.

Frieder nem is gondolta végig azt, amit normális körülmények között érzékelnie kellett volna. Honnan tudhat az asszony a külvilágról, mikor el sem hagyhatta a falut, s beszélni sem tudott senkivel a falut már benépesítő kétes külsejű, idegen nyelven hangoskodó emberekkel.

– Ezek nem csak úgy általában alattomosak. A nézésük sem tiszta. Csak kétféle dolgot tud kiolvasni az ember belőle. Vak gyűlöletet és sóvárgó irigységet.

Beszélt, de Frieder már nem is rá figyelt, mint ahogy majd évekkel később, a fényképeset után, már nem fog igazából az asszonyra figyelni soha. A fekete, szomorú holdat bámulta ilyenkor, amely ide-oda libbenve, körözgetve járta táncát a cserepek alatt.

Nem kérdezett Frabábitól, nem válaszolt neki. Néma maradt, ahogy az egy Ismeretlen Katonához méltó.